

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Н.В. Лепська

ПОЛІТИЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
до підготовки семінарських занять та
виконання індивідуального завдання для студентів
освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст»
спеціальності «Політологія»

Затверджено
Вченою радою ЗНУ
Протокол № 10
від 27.05. 2014 р.

Запоріжжя
2014

УДК: 005.521:32(075.8)
ББК: Ф3(4Укр)+С55.373.11я73
Л 487

Лепська Н.В. Політичне проектування та прогнозування: навчально-методичний посібник до підготовки семінарських занять та виконання індивідуального завдання для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» спеціальності «Політологія». – Запоріжжя: КСК-Альянс, 2014. – 82с.

Навчально-методичний посібник містить теми і плани семінарських занять, перелік ключових понять до тем, тематику рефератів, питання для самоконтролю, питання для дискусії, тести, перелік літератури, термінологічний словник, поради для студентів з підготовки семінарських занять і виконання індивідуального завдання з курсу «Політичне проектування та прогнозування».

Видання сприятиме засвоєнню знань з дисципліни в межах семінарських занять, відпрацюванню навичок використання теоретичних і методологічних засад прогнозування та проектування в політичній практиці.

Рецензент *С.І. Кальцева*
Відповідальний за випуск *Є.Г. Цокур*

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	
<u>Семінарське заняття 1.</u>	
Еволюція прогностики. Сутність політичного прогнозування як методу політичного аналізу.....	7
<u>Семінарське заняття 2.</u>	
Глобальне політичне прогнозування.....	12
<u>Семінарське заняття 3.</u>	
Об'єкт політичного прогнозування.....	17
<u>Семінарське заняття 4.</u>	
Методи політичного прогнозування.....	20
<u>Семінарське заняття 5.</u>	
Прогнозування основних напрямків соціально-політичного розвитку країни...26	
<u>Семінарське заняття 6.</u>	
Основи політичного проектування.....	31
<u>Семінарське заняття 7.</u>	
Виборча кампанія як реалізація політичного проекту.....	36
ТЕСТИ ТА КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ.....	42
ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ	52
ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ	57
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	60
ЛІТЕРАТУРА	70
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Сучасні тенденції функціонування політичної сфери вимагають нових парадигм та підходів до теоретичного осмислення політичної реальності, а особливо в сфері її практичного перетворення. Становлення України як суверенної держави супроводжується вельми складними і суперечливими процесами суспільно-політичних перетворень, наслідки яких носять часто негативний характер, а деякі з них взагалі погрожують своєю незворотною. Це зумовлюється, по-перше, проблемами щодо системного опрацювання швидкоплинно зростаючих обсягів інформації, на підґрунті якої необхідно своєчасно приймати адекватні політичні рішення; по-друге, обмеженим застосуванням аналітичного ресурсу експертних центрів щодо розробки оптимальної стратегії досягнення цілей, відсутністю досвіду якісного аналізу і планування політичних процесів за умов динамічності та невизначеності політичної дійсності; по-третє, відсутністю діалектичного взаємозв'язку між фундаментальною політологією і прикладною, небажанням рахуватися з об'єктивними законами розвитку суспільних процесів; нарешті, короткозорістю владної еліти у програмуванні суспільного розвитку. Саме тому вкрай важливим є попередження можливих загроз і ризиків з метою запобігання кризових явищ і ситуацій, у зв'язку з чим надзвичайно актуальною є проблема наукового прогнозування політичних рішень.

Політичне прогнозування охоплює методологію, теорію і практику дослідження динаміки та перспектив розвитку різноманітних процесів і явищ суспільного життя. Від рівня політичного прогнозування залежить і ефективність суспільного управління, і результативність соціально-економічних реформ, і ступінь взаємодії держави і громадян у напрямку налагодження демократичного партнерства. Зростання потреби в політичній стабільності, механізмах державного управління, які здатні ефективно адаптуватися до змін політичної ситуації, актуалізують і проблему політичного проектування. Політичне проектування як науково обґрунтоване визначення варіантів розвитку політичних процесів і явищ, спрямоване на перетворення конкретних політичних інститутів. Науково виважені прогнози є однією з гарантій передбачуваного розвитку конкретних подій і суспільно-політичних процесів загалом, життєздатності проектів, покликаних надати нової позитивної якості політичному життю в країні. Отже, набуває особливої уваги вивчення і опанування загальної методології та конкретної технології політичного прогнозу і політичного проекту, утвердження в політичній практиці прогнозного і проектного мислення.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є загальна методологія та конкретні технології політичного прогнозування і проектування, розвитку політичної системи суспільства, політичних процесів як на локальному рівні, так і на глобальному, суб'єктів політичних відносин різного ґатунку тощо.

Курс «Політичне проектування та прогнозування» має комплексний, міждисциплінарний характер, що досягається завдяки зосередженню уваги на

вузлових аспектах перетинання політологічних, соціологічних, історичних, культурологічних, психологічних, географічних, менеджерських і економічних знань. У викладанні курсу реалізуються міжпредметні зв'язки з такими дисциплінами як: «Політичний менеджмент», «Теорія державного управління», «Методи політичних досліджень», «Маркетингові дослідження», «Політичні технології», «Теорія політики» та іншими.

Метою викладання курсу «Політичне проектування та прогнозування» є надання студентам необхідних знань стосовно сутності, особливостей та специфіки практичного застосування методів політичного проектування і прогнозування в умовах швидкоплинної динаміки політичних процесів, що дозволить майбутньому спеціалісту з політології визначати місце своєї країни у загальній системі світової політики і свідомо відпрацьовувати моделі її розвитку як у короткостроковій, так і далекострочковій перспективі.

Основними **завданнями** вивчення даної дисципліни є:

- вивчення теоретичних засад, сутності категорій і методів політичного проектування і прогнозування;
- визначення певних тенденцій у функціонуванні і розвитку політичної сфери суспільства, їх впливу на соціально-економічний, науково-технічний, культурний, демографічний, зовнішньополітичний розвиток держави, на формування її конкурентних переваг у глобальному розподілі праці;
- засвоєння специфіки застосування методів проектування і прогнозування для ефективної реалізації цілей та завдань держави, інших суб'єктів в сфері політичних відносин.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- предмет політичного проектування і прогнозування, його об'єктивно-методологічні основи і поняттєво-категоріальний апарат;
- сутність, структуру, типологію політичних прогнозів, класифікацію проектів стосовно політичної сфери;
- методологію і принципи політичного прогнозування;
- методологію і принципи політичного проектування;
- основні етапи політичного прогнозування і проектування;
- методик реалізації політичних прогнозів і розробки проектів;
- специфіку глобального політичного прогнозування;
- можливості практичного застосування отриманих знань.

вміти :

- компетентно тлумачити базові терміни курсу;
- розпізнавати різні види прогнозів та проектів з оглядом на їхню специфіку та сферу застосування;
- визначати актуальні проблеми розвитку політичної сфери суспільства на сучасному етапі, стежити за сучасними подіями, критично сприймати їх, комплексно аналізувати конкретну політичну ситуацію;

- свідомо застосовувати певні методи політичного прогнозування і проектування;
- здійснювати підбір основної документації та базової інформації для політичного прогнозування і розробки проектів;
- формулювати завдання на різних етапах політичного прогнозування і розробки політичних проектів;
- аналізувати сучасні політичні технології, зокрема виборчі технології, технології прийняття політичних рішень, PR-технології, формувати власну політичну і громадянську позицію;
- відпрацьовувати навички цивілізованої дискусії, вміння аргументувати свою точку зору;
- застосовувати теоретичні знання на практиці.

ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття 1

Тема: Еволюція прогностики. Сутність політичного прогнозування як методу політичного аналізу

План

1. Еволюція прогностики:
  - 1.1. Релігійно-міфологічні та утопічні витoki прогнозування.
  - 1.2. Формування жанру «роздумів про майбутнє» та наукова фантастика.
  - 1.3. Школа радянського соціального прогнозування.
  - 1.4. «Римський клуб» та його роль в дослідженні проблематики майбутнього.
  - 1.5. «Антифутурологічні хвилі»: причини виникнення та основні ідеї. Західна прогностика у другій пол. ХХст.
2. Специфіка та основні категорії політичного прогнозування.
3. Принципи та функції політичного прогнозування.

 Ключові поняття: міфологія, міфологема, релігія, есхатологія, провіденціалізм, утопія, антиутопія, фантастика, футурологія, передбачення, наукове передбачення, прогностика, прогноз, прогнозування, політичне прогнозування, синергетика

Методичні рекомендації

 Розкриваючи **перше питання**, слід звернути увагу на розвиток футуроорієнтованого потенціалу суспільно-політичної думки згідно з таким схематичним ланцюгом: міфологія – релігія – утопія – фантастика – прогностика – футурологія. Причому необхідно відзначити, що кожна з визначених ланок має самодостатнє значення і продовжує історію власного існування до теперішніх часів.

З'ясовуючи міфологічні, релігійні і утопічні корені прогнозування, студенти мають розкрити сутність міфології і міфологічних уявлень людства щодо очікуваного майбутнього, дати своє розуміння міфологізації суспільної свідомості, міфотворчості і пророцтва в політичному житті взагалі і в сучасному зокрема. Слід звернути увагу на роль політичного міфу як своєрідного засобу упорядкування хаотичної політичної реальності і як політичної технології, що може забезпечити як інтеграцію суспільства задля реалізації стратегій розвитку, так маніпулювання суспільною свідомістю з метою здійснення бажаних сценаріїв розвитку.

Надалі потрібно проаналізувати релігійні концепції історичного шляху та майбутнього людства: буддизм, іслам, конфуціанство, християнство; представити своє розуміння життєстійкості релігійних уявлень у формуванні

можливих сценаріїв розвитку людської цивілізації; вказати на роль і місце людини в історії.

Вивчення еволюції прогностики слід продовжити на визначенні сутності утопії і утопічних ідей як витоків прогнозування. Необхідно надати поверховий огляд історії утопізму. Пояснити сутність теорії утопічного соціалізму, марксизму. Особливу увагу приділити варіаціям сучасних утопій та їх ролі у моделюванні ідеальних образів суспільного розвитку. Okремо визначити специфіку антиутопії, одним з показових прикладів якої є роман Дж.Оруелла «1984».

З'ясовуючи сутність фантастики, потрібно акцентувати увагу на особливостях цього жанру як джерела ідей для соціального прогнозування. За бажанням та на вибір студентів, зупинитись окремо на творчості таких фантастів як Ж.Верн, Г.Уеллс, О.Беляєв, Р.Бредбері, С.Лем, О.Єфремов, А. і Б.Стругацькі та ін.

Роль «рядянської школи прогнозування» в історії становлення прогностики вимагає більш ретельного вивчення. Необхідно зупинитись на аналізі здобутків радянських вчених В.Базарова-Руднева (зокрема, технологічне прогнозування та обґрунтування проблемно-цільового підходу у дослідженні майбутнього), П.Сорокіна (соціальне прогнозування), М.Кондратьєва (теорії циклічності та довгих хвиль економічної динаміки), К.Ціолковського (космічна філософія і концепція космічної експансії людства), В.Вернадського (теорія ноосфери), О.Чижевського (історіометрична теорія), В.Бестужева-Лади (соціальне прогнозування; концепція альтернативної цивілізації). Більш ретельної уваги вимагає вивчення теорії хвиль М.Кондратьєва та її перспективності для прогнозування економічного розвитку як окремих держав, так і певних регіонів і світу в цілому.

Характеристика діяльності «Римського клубу» передбачає короткий аналіз його історії, визначення статутних засад, специфіку цієї організації у представленні доповідей клубу. Okремо зосередитись на особистості засновника А.Печчеї, його праці «Людські якості». Доцільно представити стислий огляд ключових доповідей клубу «Межі росту» (Д.Медоуз та ін.), «Людство біля поворотного пункту» (М.Месарович і Е.Пестель), «Перегляд міжнародного порядку» (Я.Тинберген), «Поza межами віку марнотратства» (Д.Гарбор та ін.). Пояснити сутність моделі світової динаміки Дж.Форрестера. Розглянути зміст доповіді клубу українського дослідника Б.Гаврилишина «Дороговкази в майбутнє». Визначити результати діяльності Римського клубу на сучасному етапі, його вплив на формування прогностичних моделей світоустрою.

Вивчення еволюції прогностики передбачає аналіз такого історичного етапу як антифутурологічні хвилі. Необхідно визначити причини появи нових підходів і концепцій у дослідженні майбутнього, надати перелік і лаконічний огляд усіх антифутурологічних хвиль. Okремого вивчення вимагає книга американського вченого Е.Тоффлера «Футурошок», зміст якої студенти мають заздалегідь переглянути. На основі отриманої інформації у підсумку слід представити свій погляд на феномен футурошоку у сучасному суспільстві. Для

отримання більш повного уявлення про західну прогностику варто розглянути особливості її розвитку після Другої Світової війни та, зокрема, в період холодної війни. Студентам буде корисно і цікаво ознайомитись з напрямками і досвідом прогностичної діяльності західних «фабрик думки» (приміром, «Ренд Корпорейшн», «Інститут майбутнього», «Гудзонівський інститут» тощо), їх впливом на формування зовнішньополітичних стратегій провідних держав світу, на моделювання архітектури глобального політичного простору.

☞ **Друге питання** передбачає аналіз понятійної основи політичного прогнозування. Важливо співставити поняття пророцтво, емпіричне, інтуїтивне і наукове передбачення, прогнозування. Для розуміння прогнозування як особливої форми мисленнєвої діяльності доречно розкрити категорію «антиципація». Визначаючи сутність політичного прогнозування як різновиду наукового дослідження, необхідно надати характеристику умов, що вказують на необхідність політичного прогнозування. З'ясовуючи специфіку політичного прогнозування, варто вказати на його теоретико-пізнавальний і управлінський аспекти, представити типологізацію прогнозів за такими критеріями: об'єкт прогнозування, період випередження прогнозу, проблемно-цільовий, характер здійснення, ступінь достовірності. Студентам необхідно засвоїти принципову різницю між двома основними типами прогнозів – пошуковим та нормативним. Пошукове прогнозування спрямоване на визначення всіх потенційних можливостей розвитку теоретичної бази та практичного застосування як емпірично вже виявлених, так і теоретичних явищ та особливостей їх прояву в різних умовах. Пошукове прогнозування, формує «поле можливостей», дає об'єктивну основу для розробки робочого прогнозу. Нормативне прогнозування часто розглядається як шлях для досягнення мети. Нормативний прогноз описує ідеальний образ або модель бажаного майбутнього об'єкта, висуває вимоги або до радикальної зміни, або до коригування існуючої в цей час логіки його розвитку. Особливу цікавість викликає розуміння студентами «ефекту Едіпа» та «ефекту Пігмаліона», самоздійснення та самоліквідації в політичному прогнозуванні; спираючись на практику політичного буття, необхідно розкрити особливості самоздійснюваних та самоспростовуваних прогнозів, активних і пасивних прогнозів, приводячи конкретні приклади.

☞ Підготовка відповіді на **третє питання** вимагає від студентів зосередження на ретельному вивченні об'єктивних методологічних засад політичного прогнозування. Важливо обґрунтувати дію законів історичного розвитку і причинно-наслідкових зв'язків як фундаментальних для розробки політичних прогнозів. Студенти мають охарактеризувати основні функції політичного прогнозування, а саме: пізнавальну, інтеграційну, управлінську, психологічну, функцію мобілізації політичної активності мас. Розуміння сутності політичного прогнозування буде вельми обмеженим, якщо студенти не усвідомлять певні принципи, на яких базуються конкретні методи прогнозування, тому вартує пильної уваги з'ясування сутності базових принципів політичного прогнозування: гносеологічний, системності, узгодженості, альтернативності, безперервності, верифікації, рентабельності прогнозування, синтетично-плюралістичний, синергетичний. Останній принцип

– синергетичний – необхідно більш докладно охарактеризувати як універсальний щодо забезпечення достовірності прогнозу, як «новий світогляд», «новий тип нелінійного мислення», що представляє, з одного боку, широкі можливості для аналізу складних суспільних процесів, а з іншого, ускладнює прогностичне дослідження по причині недостатньої розробленості інструментарію аналізу біфуркаційних фаз.

✍ Теми рефератів

1. Футурологія політики як науковий напрям.
2. Феномен футурофобії у суспільній свідомості.
3. Фантастика у конструюванні комплексних футурологічних сценаріїв.
4. Практика використання прогнозів як інструменту впливу на політичну свідомість.
5. Політична міфологія у формуванні основ символічного конструювання майбутнього.
6. Прогностика – система наукових знань про майбутнє.
7. Вплив Римського клубу на визначення контурів майбутнього світоустрою.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягає роль передбачення на різних етапах розвитку людства?
2. Охарактеризуйте релігійні концепції історичного шляху і майбутнього людства.
3. Визначте специфічні особливості утопізму у формуванні уявлень про краще суспільне життя. Які різновиди утопій Ви знаєте?
4. Що являє собою футурологія? Співвіднесіть між собою поняття «футурологія», «прогностика», «фантастика».
5. Який внесок у розвиток соціального прогнозування як напряму наукового дослідження зробила «радянська школа»? Чи існує традиція наступності у розвитку напрямів прогнозування у пострадянський період? Відповідь аргументуйте.
6. В чому, на вашу думку, полягають завдання Римського клубу, і яка його роль для прогнозування майбутнього людства?
7. Розкрийте зміст «антифутурологічних хвиль».
8. Як ви вважаєте, які особливості визначають розвиток західної прогностики?
9. Розкрийте понятійну основу і методологічні засади політичного прогнозування.
10. Передбачення і прогнозування: тотожні поняття чи ні? Відповідь аргументуйте.
11. Дайте визначення поняття «антиципація».
12. Наведіть типологізацію політичних прогнозів.
13. Поясніть зміст функцій політичного прогнозування.
14. Розкрийте сутність фундаментальних принципів політичного прогнозування.

15. Як ви розумієте феномен самоздійснення та саморуйнування прогнозів?
Наведіть приклади.
16. Що являють собою прогностичні ефекти?

Питання для дискусії

1. На вашу думку, чи існують феномени футурофобії та презентизму у сучасній політичній свідомості? Як вони виявляються?
2. Український дослідник М.Козловець вважає, що на сьогодні багато сучасних мислителів пояснюють всі біди й кризи нашого часу саме відсутністю міфологічного бачення, яке відкриває найвищу змістовність і абсолютну точку підрахунку в аксіологічному засвоєнні світу. Чи згодні ви з такою думкою?
3. Чи можна вважати, що утопії є прогностичними творами? Обґрунтуйте свою відповідь.
4. Обміркуйте, які з прогнозів – наукові чи ненаукові – викликають більше довіри у людей. Обґрунтуйте свою відповідь.
5. Як відбувається розвиток людства (циклічні, лінійні, нелінійні концепції)? Чи є напередвизначеним майбутнє?
6. Е.Тоффлер у своїй роботі «Футурошок», що вийшла у світ ще у 1970р., представив власне бачення ймовірного розвитку людства. Чи відповідає воно сучасним реаліям? Що, на вашу думку, не врахував автор?
7. Спираючись на концепцію М.Кондратьєва, як можливо спрогнозувати розвиток сучасної світової економічної системи?
8. Яке значення, на вашу думку, має політичне прогнозування для подальшого розвитку суспільства? Чи не виступають певні політичні прогнози причиною, а не передбаченням тих чи інших змін у суспільстві?

Література

1. Ахременко А.С. Политический анализ и прогнозирование : учеб. пос. – М. : Гардарики, 2006. – 333с.
2. Бестужев-Лада И.В. Социальное прогнозирование. – М.: Педагогическое об-во России, 2002. – 392с.
3. Брушлинский А.В. Мышление и прогнозирование (лог. - психол. анализ). – М.: Мысль, 1979. – 230с.
4. Ващенко К. Основні форми і принципи дослідження політичного аналізу і прогнозу // Політичний менеджмент. – 2007. – №1. – С. 165-172. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pome/2007_1.pdf
5. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доповідь Римському Клубові / Б. Гаврилишин; упоряд. В. Рубцов. – Вид. 3-тє, допов. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009. – 248 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.in.ua/spaw2/uploads/files/HawrylyshynMaps.pdf>

6. Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. – К.: Генеза, 2006. – 400с.
7. Горбатенко В. Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування // Людина і політика. – 2003. – №5.– С.46-45.
8. Диксон Д. Фабрики мысли. – М.: Прогресс, 1976. – 421с.
9. Коваленко А.О. Політичний аналіз і прогнозування. – Навчальне видання. – К.: Науковий світ, 2002. – 202с.
10. Лем С. Фантастика и футурология: В 2 кн. Кн. 1 / С. Лем. Пер. с пол. С.Н. Макареца; Под ред. В.И. Борисова. – М.: АСТ; Ермак, 2004. – 591с.
11. Мир нашего завтра: Антология современной классической прогностики. – М.: Эксмо, 2003. – 512с.
12. Мякий М. Теорія довгих хвиль Кондратьєва: тенденції та протиріччя // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2009. – Вип. 110. – С. 50-53. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Kondratieff_Long_Wave_Theory_Tendencies_and_Contradictions_14587.pdf
13. Пантин В.И., Лапкин В.В. Философия исторического прогнозирования: ритмы истории и перспективы мирового развития в первой половине XIXв. – Дубна, 2006. – 448с.
14. Стратегічне прогнозування політичних ситуацій та процесів: монографія / за заг. ред. М.А.Лепського. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – 428с.
15. Телешун С., Баронін А. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації. – К.: Вид. Паливода А.В., 2001. – 112 с.
16. Тоффлер А. Футурошок. – СПб.: Лань, 1997. – 464с.
17. Умов В.И., Лапкин В.В. Кондратьевские циклы и Россия: прогноз реформ // Политические исследования. – 1992. – № 4. – С. 51-63.

Семінарське заняття 2

Тема: Основи глобального політичного прогнозування

План

1. Сутність глобального політичного прогнозування.
2. Прогностичні концепції розвитку майбутнього в працях сучасних футурологів.
3. Особливості світоустрою к.ХХ – поч. ХХІ ст. та перспективи його трансформації. Геополітичні сценарії розвитку майбутнього України.

 Ключові поняття: глобальне політичне прогнозування, дихотомія «виклик-відповідь», моделі світоустрою, сценарії глобального політичного розвитку, світ-системний підхід.

📖 Методичні рекомендації

👉 Розкриваючи **перше питання**, необхідно з'ясувати, що представляє собою глобалізація в її історичній динаміці як об'єкт глобального політичного прогнозування та як предмет. Слід визначити основні принципи глобального політичного прогнозування: невизначеності майбутнього; біфуркації; дискретності простору-часу. Студенти мусять пояснити, в чому полягають методологічні проблеми глобального політичного прогнозування, чим обумовлена криза прогностичної парадигми Модерну. Далі слід проаналізувати феномен Постмодерну, відмінності концептів Модерну та Постмодерну. Визначити, в чому полягають політичні ознаки Постмодерну та загалом постмодернізація суспільно-політичних процесів. Для більш глибокого усвідомлення сутності глобального політичного прогнозування, варто ознайомитися з концепцією російського вченого О.Панаріна, яку автор виклав у праці «Глобальне політичне прогнозування». Опрацьовуючи цю монографію, студенти повинні визначити: що є предметним полем даного напрямку наукових досліджень; що уявляє собою новий тип прогностичної свідомості; які дві політичні домінанти будуть складати основу альтернативи нинішнього стану розвитку людської цивілізації; в чому полягає діалектика дихотомії «виклик-відповідь» та її значення в глобальній прогностиці.

👉 Розкриття **другого питання** орієнтує студентів на змістовний аналіз проектів глобального майбутнього провідних політологів, соціологів, публіцистів, прогнози яких складають порядок денний сучасних наукових дискусій щодо перспективних трендів розвитку світової цивілізації. Студентам пропонується ознайомитися з такими працями (зміст яких, на вибір, реферативно викласти): «Мегатенденції, рік 2000. Десять нових напрямів 90-х років», де автори Дж.Нейсбіт та П.Абурден визначають нові тренди розвитку людства; «Кінець історії», «Кінець історії і остання людина» Ф.Фукуями про тріумф лібералізму як безальтернативну модель політичної і економічної організації, завершальну форму державного управління людства; Г.Кіссінджера «Дипломатія», «Чи потрібна Америці зовнішня політика?» та З.Бжезинського «Велика шахівниця» з викладом їх концепцій «нового світового порядку»; «Аналіз світових систем і ситуація в сучасному світі», де І.Валлерстайном обґрунтовано світ-системний аналіз; С.Хантінгтона «Зіткнення цивілізацій», у якій автором окреслені нові формати взаємодій між Сходом та Заходом, ознаки нової геополітичної моделі світоустрою. Необхідно також проаналізувати і шляхи формування альтернативної цивілізації, розробка яких представлена І.Бестужежим-Ладою в його праці «Альтернативна цивілізація».

👉 Підготовка відповіді на **третє питання** передбачає усвідомлення специфічних рис сучасної системи міжнародних відносин як чинника геополітичного структурування. Студенти повинні дослідити еволюцію світоустрою від «стратегічного паритету» Заходу і Сходу (1970 – 80-і рр.) до політичної гегемонії Заходу (1990-і рр.), процеси і стратегії створення однополярного світу (З. Бжезинський, С. Телботт, М. Олбрайт),

фундаментальні принципи центр-периферійної взаємодії в західному співтоваристві. Необхідно пояснити сутність і перспективи реалізації євроцентристської і західноцентристської концепцій світу, проекту «Рах Americana» і «багатополюсного світу». Для більш ґрунтовного засвоєння матеріалу варто опрацювати сценарії геополітичного майбутнього «Світ після кризи», розроблений експертами Національної розвідувальної ради США, та «Моделі посткризового розвитку: Глобальна війна або новий консенсус», розроблений під егідою Інституту дослідження майбутнього (Росія). Студенти мають порівняти зміст та висновки цих джерел, проаналізувати їх емпіричну базу та достовірність прогностичних оцінок. Особливої уваги вимагає вивчення геополітичних сценаріїв майбутнього СНД і зокрема України. З огляду на поставлене завдання, доцільно визначити особливості й соціальні орієнтири розвитку України, проблеми трансформації українського суспільства. Доречно з'ясувати пріоритети геополітичної стратегії та зовнішньої політики України, та загалом місце України в ключових геополітичних контурах (США, ЄС, Росія та Митний Союз). У підсумку опрацьованої інформації студенти мають визначити загальні тенденції глобального розвитку, висловити власну позицію з приводу того, які з досліджених ними прогнозів справджуються, а які, можливо, є певним чином провокативними.

✍ Теми рефератів

1. Концепція глобального політичного прогнозування О.Панаріна.
2. Ліберальний оптимізм Ф.Фукуями в обґрунтуванні ідеї «кінця історії».
3. Концепція «нового світового порядку» Г.Кіссінджера.
4. Феномен «зіткнення цивілізацій» С.Хантінгтона у формуванні нових контурів світоустрою.
5. Перспективи глобального майбутнього в мондіалістичних прогностичних концепціях.
6. Позиції України в майбутньому європейському та світовому порядку.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть сутність поняття «глобальне політичне прогнозування».
2. Розкрийте принципи глобального політичного прогнозування.
3. Чим обумовлена криза парадигми Просвітництва і в чому полягають постмодерні тенденції суспільно-політичних трансформацій?
4. Охарактеризуйте концепцію мегатенденцій розвитку людства Дж.Нейсбіта і П.Абурден.
5. Обґрунтуйте концепцію «кінця історії» Ф.Фукуями.
6. В чому полягають перспективи нового світоустрою за Г.Кіссінджером?
7. Розкрийте зміст геостратегічної концепції зіткнення цивілізацій С.Хантінгтона.
8. Визначте шляхи формування альтернативної цивілізації за І.Бестужевим-Ладою.

9. Надайте пояснення теорії світ-системного аналізу І.Валлерстайна.
10. Які контури майбутнього світоустрою визначає З.Бжезинський в роботі «Світова шахівниця»?
11. Опишіть сучасні концепції глобального переформатування.
12. Проаналізуйте сценарії геополітичного розвитку України.

Питання для дискусії

1. Чому парадигма суспільного розвитку епохи Модерну переживає сьогодні кризу, не знаходячи відповідей сучасним викликам глобалізації? Які саме установки європейського Модерну О.Панарін вважає перешкодою на шляху розвитку сучасної теорії загального прогнозування?
2. Якою, на вашу думку, має бути сучасна прогностична парадигма?
3. В чому полягає евристичне значення діалектики «виклик – відповідь» у сучасній прогностиці?
4. На думку В.Цимбурського сутність майбутніх геополітичних конфліктів полягає не в зіткненні цивілізацій (як у С.Хантінгтона), а у боротьбі цивілізацій за лімітрофні зони. Обґрунтуйте свою позицію з приводу цієї точки зору.
5. Грунтуючись на опрацьованих вами концепціях сучасних прогнозистів та спираючись на власні роздуми, обміркуйте, які сценарії глобального розвитку найбільш ймовірні на перспективу короткострокового, середньострокового і далекострокового прогнозу.

Література

1. Андрущенко Т.В. Параметри «нового світу»: критико-аналітичний аналіз світових футурологічних прогнозів // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2011. – Випуск 44 (2). – С. 602-609.
2. Андрущенко Т.В. С. Хантінгтон: зіткнення цивілізацій як політичний прогноз // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2009. – Випуск 23. – С. 365-373.
3. Бестужев-Лада І.В. Альтернативная цивилизация. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 352с.
4. Василенко І.А. Политическая глобалистика. – М.: Логос, 2003. – 360 с.
5. Вовканич І. Формування зовнішньополітичної стратегії України в центральноевропейському геополітичному просторі // Геополітика України: історія і сучасність: Зб. наук. праць. Вип.1. – Ужгород: Ліра, 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Geopolityka/2009_1/PDF/Vovkanych.pdf.
6. Впереди XXI век: перспективы, прогнозы, футурологи. Антология современной классической прогностики. 1952-1999 / Под ред. И.В.Бестужева-Лада. –М., 2000 – 480 с.

7. Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: Теорія, методологія, практика. – К.: Генеза, 2006. – С. 216-245.
8. Дзюба І. Україна перед Сфінксом майбутнього // УІЖ. – 2002. – № 3. – С. 3-22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://histans.com/JournALL/journal/2002/3/1.pdf>
9. Мир нашего завтра: Антология современной классической прогностики / И.В. Бестужев-Лада. – М.: Эксмо, 2003. – 512с.
10. Мир после кризиса. Глобальные тенденции – 2025: меняющийся мир. Доклад Национального разведывательного совета США. – М.: Европа, 2009. – 188с. – Режим доступу: <http://padaread.com/?book=29883&pg=1>
11. Модели посткризисного развития: Глобальная война или новый консенсус. Международное исследование (ноябрь 2009 – январь 2010) – М., 2010. – 130с. – Режим доступу <http://www.postcrisisworld.org/research/podrobnee/003/>
12. Новый мировой порядок [Глава 1] // Киссинджер Г. Дипломатия. Пер. с англ. В. В. Львова – М.: Ладомир, 1997. – С. 9-19.
13. Панарин А.С. Глобальное политическое прогнозирование: Учеб. для студентов вузов. – М.: Алгоритм, 2000. – 352с.
14. Пантин В.И., Лапкин В.В. Философия исторического прогнозирования: ритмы истории и перспективы мирового развития в первой половине ХІХв. – Дубна, 2006. – 448с.
15. Резнікова О.О. Україна та нові глобальні виклики // Незалежність України в глобалізованому світі: вектори ХХІ століття: Зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (Київ, 22 серп. 2011 р.). – К.: НІСД, 2011. – С. 174-179 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/Cles/Nezalezn1-0c2d4.pdf>
16. Стратегії розвитку України: теорія і практика / За ред. О.С. Власюка. – К.: НІСД, 2002. – 864 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/strateg2/index.htm>
17. Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку / Монографія Національного інституту стратегічних досліджень і Національного інституту українсько-російських відносин. – К.: НІСД, 1999. – 384 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/book/ogljad/index.htm>
18. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма; Пер. с англ. МБ. Левина. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. – 349 с.
19. Фукуяма Ф. Сильное государство: Управление и мировой порядок в ХХІ веке: [пер. с англ.] – М.: АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2006. – 220 с.
20. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.

Семінарське заняття 3

Тема: Об'єкт політичного прогнозування

План

1. Основні характеристики об'єкта політичного прогнозування.
2. Вихідна інформація про об'єкт політичного прогнозування.
3. Аналіз об'єкта політичного прогнозування.

 Ключові поняття: об'єкт політичного прогнозування (ОПП), значуща змінна, ендогенна та екзогенна змінні, динамічний (часовий) ряд, тренд, джерело фактографічної інформації, джерело експертної інформації, передпрогнозний і постпрогнозний аналіз ОПП, прогнозний горизонт, аналіз прогнозного тла (фону)

Методичні рекомендації

☞ Основне завдання, що стоїть перед студентами при підготовці **першого питання**, – з'ясування поняття «об'єкт політичного прогнозування» (ОПП) як однієї з основних категорій дисципліни. Слід згадати, що під час прогнозування виокремлюються два складових компоненти: об'єкт прогнозування (предмет/профіль/ основний напрямок дослідження) та прогностичне тло (допоміжні напрямки дослідження). Необхідно надати характеристику об'єкта прогнозування як якісне та кількісне відображення будь-якої риси об'єкта, як сукупність змінних: значущих (важливих для опису об'єкта) та незначущих; ендогенних (внутрішніх, що відображують властивості власне об'єкта) та екзогенних (зовнішніх, що відображують властивості прогнозного тла). Слід представити існуючі класифікації об'єктів прогнозування залежно від таких критеріїв: природа об'єкта (економічні, соціальні, військово-політичні, науково-технічні, природничі); масштабність (залежно від кількості змінних – сублокальні, локальні, субглобальні, глобальні, суперглобальні); складність об'єкта (залежно від ступеню взаємозв'язаності значущих змінних – надпрості, прості, складні, надскладні); ступінь детермінованості (детерміновані, стохастичні, змішані); характер розвитку в часі (дискретні, аперіодичні, циклічні); інформаційна забезпеченість (з повним забезпеченням інформації, з неповним, з наявністю якісної ретроспективної інформації, повна відсутність ретроспективної інформації). Враховуючи, що в основі політичного прогнозування (а саме цей напрямок є базовим у курсі, що наразі вивчається нами) знаходяться різні політичні явища, ситуації, процеси, інститути тощо, то вартує деталізації розгляд власне цих об'єктів прогностичного дослідження.

☞ Підготовка **другого питання** має на меті вирішення досить складного для політичного прогнозування проблемного завдання – збір та опрацювання вихідної інформації про ОПП. Необхідно чітко розмежувати поняття «джерело фактографічної інформації» та «джерело експертної інформації», з'ясувати, який тип інформації та за яких умов може бути провідним, а який допоміжним або суміжним. Для більш ґрунтовного вивчення цього питання слід

зосередитись на розгляді інформаційного масиву прогнозування та ролі експертів у його формуванні. В даному контексті студенти повинні усвідомити, що значить «повнота вихідної інформації»; якою має бути кількість інформації про об'єкт прогнозування, що міститься в значеннях змінної, виходячи із завдань прогнозу. Слід спробувати розібратися із сутністю принципу дисконтування інформації, під яким розуміється зменшення інформативності значень змінної ОПП по мірі віддалення моментів їх змін в минуле, тобто даний принцип передбачає, що для побудови точних та надійних прогнозів більш пізня інформація має більшу вагу за ступенем інформативності ніж більш рання інформація. Особливої уваги вимагає аналіз категорій «динамічний ряд» та «тренд» як основоположних для ретроспективного аналізу та діагнозу об'єкта прогнозування, а також у формуванні бази прогнозу як основи вихідної інформації. Тут же варто пояснити і сутність «прогнозного горизонту», його зв'язок з базою прогнозу. У підсумку студенти повинні сформулювати перелік вимог до вихідної інформації про ОПП.

☞ Аналіз об'єкта політичного прогнозування передбачений у **третьому питанні** семінарського заняття. Фундаментальним положенням у цьому питанні є те, що метою аналізу ОПП є розробка прогностичної моделі, що дозволяє отримати прогнозну інформацію про об'єкт та слугує підґрунтям власне для прогнозу його майбутнього розвитку. Студентам доцільно розпочати з характеристики загальних принципів аналізу ОПП, а саме: системності, який передбачає взаємозв'язок профілю і прогнозного тла у дослідженні об'єкта; природної специфічності, згідно з яким варто враховувати специфіку природи об'єкта, закономірності цього розвитку тощо; оптимізації опису об'єкта прогнозування, який допомагає представити опис таким чином, що забезпечувало би достовірність та точність прогнозу при мінімальних витратах на його розробку; аналогічності, який вимагає при дослідженні об'єкта співставляти його властивості з відомими в даній сфері схожими об'єктами та їх моделями з метою знаходження об'єкта-аналога, що значно мінімізує витрати та забезпечує верифікацію прогнозу. Оскільки системний підхід є провідним у методології дослідження і аналізу ОПП, необхідно визначити і пояснити наступні аспекти розгляду об'єкта при прогнозуванні: 1) системно-компонентний аспект, що передбачає дослідження компонентного складу об'єкта-системи на початковому етапі; 2) системно-структурний аспект, що передбачає вивчення внутрішніх зв'язків об'єкта-системи; 3) системно-функціональний аспект, пов'язаний з розглядом функціональної залежності між елементами об'єкта-системи; 4) системно-інтегративний аспект, що розглядає системоутворюючі механізми, тобто основні фактори, що зумовлюють формування об'єкта-системи і його функціонування; 5) системно-комунікаційний аспект, що розглядає взаємодію об'єкта-системи із середовищем; 6) системно-історичний аспект, що дає змогу враховувати ретроспективу й перспективу розвитку. Пропонується представити аналіз ОПП у вигляді певної послідовності: первинний опис як передпрогностичний аналіз (найбільш узагальнені дані про ОПП); уточнення структури ОПП та прогнозного тла, їх складу та взаємозв'язку; синтез прогносної моделі ОПП

(або за об'єктним підходом, або за функціональним, або за змішаним). Підсумовуючи семінарське заняття, студентам необхідно пояснити, у чому ж полягає проблема визначення складності об'єкта політичного прогнозування; обміркувати, яким чином динамізм політичного розвитку може вплинути на процедуру аналізу ОПП; запропонувати власні рекомендації щодо забезпечення ефективності і високої якості аналізу ОПП.

✍ Теми рефератів

1. Сучасні класифікації об'єктів прогнозування.
2. Інформаційне забезпечення процедури розробки прогнозу у політичній сфері суспільства.
3. Аналіз об'єкта прогнозування як фундамент розробки прогнозу.
4. Проблеми конкретності і точності політичного прогнозу.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть зміст категорій «об'єкт прогнозування» та «профіль прогнозу».
2. Що складає «прогнозне тло (фон)»? Яку роль відіграє аналіз прогнозного тла у розробці політичного прогнозу?
3. Розкрийте типологію змінних, що застосовується у прогнозуванні.
4. Наведіть класифікацію об'єктів прогнозування.
5. В чому полягає специфічність об'єкту політичного прогнозування?
6. Що являють собою динамічний (часовий) ряд та тренд як базові категорії у процедурі аналізу об'єкта прогнозування? Наведіть приклади.
7. Як співвідносяться між собою база прогнозу та прогнозний горизонт?
8. Як ви розумієте сутність процедури дисконтування інформації у політичному прогнозуванні?
9. Поясніть терміни «джерело фактографічної інформації» та «джерело експертної інформації».
10. Що є метою аналізу об'єкта політичного прогнозування?
11. Які принципи закладені в основу аналізу ОПП? Поясніть кожний з них.
12. Опишіть процедуру передпрогнозного діагнозу.
13. Які наукові підходи застосовуються для процедури синтезу моделі об'єкта прогнозування?

Питання для дискусії

1. На ваш погляд, які з об'єктів прогнозування є надскладними щодо їх аналізу? Як ви можете оцінити ступінь складності аналізу об'єкта *політичного* прогнозування? Відповідь аргументуйте.
2. Як, на вашу думку, можна визначити *міру повноти інформації* для аналізу ОПП? «Апетит» експертів у формуванні інформаційного масиву є позитивною рисою у їх прогностичній діяльності чи навпаки?

3. Які вимоги до вихідної інформації про ОПП є принциповими під час розробки прогнозу?
4. Як можна оптимізувати процедуру аналізу ОПП?

Література

1. Ахременко А.С. Политический анализ и прогнозирование: учеб. пос. – М.: Гардарики, 2006. – 333с.
2. Бестужев-Лада И.В. Социальное прогнозирование. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 392с.
3. Брушлинский А.В. Мышление и прогнозирование: (лог. - психол. анализ). – М.: Мысль, 1979. – 230с.
4. Ващенко К. Основні форми і принципи дослідження політичного аналізу і прогнозу // Політичний менеджмент. – 2007. – №1. – С. 165-172. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pome/2007_1.pdf
5. Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. – К.: Генеза, 2006. – 400с.
6. Горбатенко В. Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування // Людина і політика. – 2003. – №5. – С.46-45.
7. Коваленко А.О. Політичний аналіз і прогнозування. – Навчальне видання. – К.: Науковий світ, 2002. – 202с.
8. Матвієнко В.Я. Прогностика. – К.: Українські пропілеї, 2000. – 520с.
9. Стратегічне прогнозування політичних ситуацій та процесів: монографія / за заг. ред. М.А.Лепського. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – 428с.
10. Телешун С., Баронін А. Політична аналітика прогнозування та політичні консультації. – К.: Вид. Паливода А.В., 2001. – 112с.

Семінарське заняття 4

Тема: Методи політичного прогнозування

План

1. Характеристика формалізованих (об'єктивних або фактографічних) методів політичного прогнозування. Методи екстраполяції.
2. Моделювання. Основні типи моделей.
3. Потенційні можливості івент-аналізу в політичному прогнозуванні.
4. Перспективи використання інтуїтивних (суб'єктивних або експертних) методів політичного прогнозування. Характеристика евристичних методів.

 Ключові поняття: метод політичного прогнозування (МПП), формалізовані методи політичного прогнозування, інтуїтивні методи політичного прогнозування, екстраполяція, аналогія, модель, моделювання, івент-аналіз, сценарій, індивідуальні експертні оцінки, колективні експертні оцінки, метод Дельфі, «мозковий штурм»

📖 Методичні рекомендації

Перш ніж розглядати фундаментальні методи політичного прогнозування, студентам слід засвоїти, що метод політичного прогнозування як категорія прогностики – це складний спосіб (або сукупність простих прийомів) теоретичного дослідження перспектив розвитку політичних явищ і процесів, конкретна форма послідовних теоретичних і практичних підходів до розробки прогнозів на основі всебічного пізнання об'єкта прогнозування. Наразі налічується понад 150 МПП, позаяк найчастіше використовується близько 17 методів. Існують різні класифікації методів прогнозування. Студенти мають розкрити сутність класифікацій, розроблених І.Бестужевим-Ладою (традиційна на пострадянському просторі) та Дж.Армстронгом (поширена в західній прогностиці). Основу обох класифікацій складає поділ методів прогнозів на дві великі групи: формалізовані (об'єктивні або фактографічні) та інтуїтивні (неформалізовані або експертні).

✎ Основне завдання, що стоїть перед студентами при підготовці **першого питання**, – ознайомлення з провідними формалізованими методами прогнозування, а саме екстраполяції та моделювання. Студентам варто усвідомити сутність екстраполяції як мисленнєвого продовження у майбутнє лінії розвитку того чи іншого процесу або ряду подій, якщо закономірності його у минулому та теперішньому достатньо вивчені. Слід згадати категорії «динамічний (часовий) ряд» та «тренд» (які вивчалися на минулому занятті), оскільки саме їх дослідження складає основу екстраполяційних методів. Необхідно окрему увагу приділити з'ясуванню методів аналогії (якісної та кількісної), усереднення та адаптивного згладжування, які є найбільш уживаними серед екстраполяційних, пояснити фактори, що визначають адекватний вибір певного методу прогнозування. Студенти мусять засвоїти, що екстраполяційні методи досить зручні та відносно прості у використанні, їх доречно застосовувати у випадку лінійного або стабільного розвитку ОПП (наприклад, у соціальній сфері). Позаяк, спектр їх застосування є досить обмеженим, адже найбільш уразливою стороною їх те, що отримані результати ніколи не дозволяють судити про причинність, а тільки про співпадіння подій та явищ, які цікавлять дослідника. Тож екстраполяційні методи не враховують можливості якісних змін ситуації, а їх механічне використання може призвести до метафізичного звуження суджень про майбутній розвиток ОПП. Тому в певних ситуаціях використовуються каузальні методи прогнозування, які виходять з того, що поведінка залежної змінної у майбутньому не залежить вирішальним чином від минулих трендів і не може бути передбачена на їх підставі; ця поведінка детермінована комплексом причинно-наслідкових взаємозв'язків між залежною змінною і незалежними факторами. Цю принципову різницю екстраполяційних та каузальних методів студенти мають продемонструвати на конкретних прикладах з політичної сфери досліджень.

✎ Основне завдання, що стоїть перед студентами при підготовці **другого питання** – засвоєння сутності методики моделювання, використання якої

останнім часом усе більше поширюється в практиці політичних досліджень, оскільки надає можливість більш об'єктивно, швидко та без значних витрат спрогнозувати подальший розвиток суспільно-політичних процесів та явищ. Передусім, студентам необхідно з'ясувати зміст поняття «модель» як умовного образу, аналога (зображення, схеми, опису, графіку, діаграми тощо) об'єкта або системи об'єктів, процесу або серії пов'язаних між собою подій; продемонструвати знання стосовно варіативності моделей у природничих та суспільних науках. Більш ґрунтовно слід зупинитись на змістовній характеристиці моделей політичної реальності та проблемах, які супроводжують дослідника, що використовує метод політичного моделювання, насамперед труднощі щодо формалізованого опису політичних подій. Варто проаналізувати критерії оцінки політичних моделей: прогресивність, новизна відображення, рівень розробленості, рівень творчого рішення, рівень використання моделі. Оскільки в політичному моделюванні найбільш вживаними є трендові та імітаційні моделі, тож студентам потрібно розглянути специфіку кожного з цих типів. А саме, трендові моделі вибудовуються у вигляді математичних функцій і не можуть бути засобом виявлення причинно-наслідкових зв'язків; їх основна мета – визначення тенденцій досліджуваного процесу і прогнозування на цій основі його розвитку в майбутньому. Тому основною позитивною рисою трендових моделей є висока об'єктивність у відображенні динаміки розвитку ОПП. Імітаційні моделі, на відміну від попередніх, окрім фактору часу враховують й багато інших факторів, відображають складні структурно-функціональні зв'язки певного об'єкту дослідження, який вивчається як система. Перевагою імітаційних методів є можливість вирішувати проблеми експеримента, оскільки можливо «програти» різні варіанти розвитку за конкретно визначених умов. Попри усіляку привабливість, імітаційне моделювання є досить складною процедурою, адже вимагає глибокого і всебічного знання основних факторів досліджуваного процесу. У підсумку для більш глибокого засвоєння сутності моделювання студентам пропонується розглянути відомі приклади моделей, які використовуються в політичній праксеології: модель Дж.Річардсона («гонки озброєнь»), модель перевірки фальсифікації результатів виборів, модель політичного простору П.Бурдье, модель Доунса («боротьби за серединного виборця»), модель ймовірності революцій Т.Скокпол та інші.

☞ Одним з базових способів моделювання політичних ситуацій є метод івент-аналізу, який дозволяє впорядкувати та структурувати складні політичні процеси у вигляді ряду подій таким чином, щоб крізь чергу розрізнених фактів проявилися об'єктивні тенденції, часто приховані навіть від самих учасників цього процесу. Отже, знайомство з процедурою «аналізу подій» та її прогностичними можливостями складає проблемну ситуацію у підготовці **третього питання** семінару. Мета івент-аналізу визначена як альтернативний шлях до створення узагальнених теоретичних схем політичної реальності в той час, коли дедуктивні теорії політичних процесів є недостатньо ефективними. Опанування методу івент-аналізу вимагає від студентів чіткого усвідомлення ключової відмінності від методу контент-аналіза, з яким нерідко плутають, а

саме: об'єктом аналізу подій є повідомлення про події, а контент-аналізу – власне повідомлення. Причому події – це виступи політичних лідерів, масові акції, прийняття політичних актів, які впливають на розвиток політичної ситуації та відображують інтереси певних політичних сил. Студентам необхідно зрозуміти логіку опису політичної ситуації у івент-аналізі: політична ситуація, події, середовище, учасники (ресурси, інтереси, зв'язки), цілі і завдання (критерії успіху, невдачі), альтернативні рішення, обмеження в діяльності, сценарії та прогнози, стратегія діяльності. Для більш ефективного засвоєння сутності методу івент-аналізу студентам доцільно скористатися вивченням відповідного розділу у навчальному посібнику К.Боришполець «Методи політичних досліджень».

♪ У підготовці **четвертого питання** варто спочатку визначити, що слід кваліфікувати як інтуїтивні методи прогнозування, що представляють собою експертні оцінки, та взагалі, кого доречно вважати екпертом, а хто є звичайним коментатором. Тож потрібно дати перелік основних критеріїв до статусу експерта, розглянути проблему вибору експертів, які процедури в даному випадку застосовуються в дослідницькій практиці. Необхідно зазначити, що інтуїтивні методи мають досить багатоманітний і гнучкий у використанні апарат експертного оцінювання. І хоча останнім часом їм надають усе більше переваги порівняно з формалізованими методами, однак методика їх використання часто-густо далека від чітко прописаних в науковій літературі і вивіренних на практиці правил гри. У зв'язку з цим існує цілий арсенал похибок експертних оцінок, що пояснює актуальність професійної відповідальності і компетентності спеціалістів зі статусом експерта. Тому студентам слід чітко засвоїти специфіку, вимоги, алгоритми, сфери застосування і обмеження найбільш розповсюджених у політичній дослідницькій діяльності методів експертних оцінок: індивідуальні (інтерв'ю, анкетування, аналітична записка), колективні (метод комісій, метод суду, мозковий штурм, метод Дельфі). Окремого вивчення вартує питання розробки прогнозного сценарію, який є найважливішим інструментом під час прийняття політичних рішень. Студенти повинні вивчити технологію розробки сценаріїв, розібратися, які різновиди серед них існують, обґрунтувати, чому доцільно відпрацьовувати щонайменше три сценарії (оптимістичний, песимістичний, інерційний). У підсумку семінару розглянути поняття «верифікація», пояснити обов'язковість цієї процедури у прогнозуванні та надати характеристику окремим видам верифікації.

✍ Теми рефератів

1. Сучасні класифікації методів політичного прогнозування.
2. Ігрове моделювання в практиці прогностичних досліджень.
3. Досвід використання методу експертних оцінок в сучасній політичній практиці.
4. Метод Дельфі: історія розробки, практика і світовий досвід застосування.
5. Метод івент-аналізу та перспективи його використання у політичному прогнозуванні.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення категорії «метод політичного прогнозування».
2. Наведіть класифікації методів політичного прогнозування, запропоновані І.Бестужевим-Ладою та Дж.Армстронгом.
3. Розкрийте зміст поняття «формалізовані методи прогнозування». Чому вони отримали цю назву?
4. Поясніть процедуру екстраполяції.
5. Які переваги та недоліки властиві методам екстраполяції?
6. Дайте визначення поняттям «динамічний (часовий) ряд» та «тренд».
7. Чим відрізняються між собою екстраполяційні та каузальні методи?
8. Поясніть сутність понять «модель» та «моделювання».
9. Які типи моделей застосовуються в політичному прогнозуванні?
10. Розкрийте сутність моделі Дж.Річардсона.
11. В чому полягає практичне значення моделі перевірки фальсифікації результатів виборів?
12. Охарактеризуйте модель Т.Скокпол.
13. Опишіть типову процедуру методу івент-аналіза.
14. Які вимоги висуваються до експерта як одного з ключових джерел вихідної інформації в політичному прогнозуванні?
15. Які похибки експертних оцінок можуть спростувати результати розробки прогнозу?
16. Що являють собою індивідуальні методи експертного оцінювання?
17. Розкрийте типологію колективних інтуїтивних методів політичного прогнозування.
18. Чим пояснюється специфіка методу Дельфі? Які переваги йому властиві порівняно з іншими методами колективної експертної оцінки?
19. В чому полягає феномен групового мислення? Чому ця проблема є актуальною під час процедури реалізації певних методів колективних експертних оцінок?
20. Поясніть поняття «верифікація». Яким чином верифікація застосовується в політичному прогнозуванні?

Питання для дискусії

1. Більшість прогнозів як на основі експертних систем, так і на основі моделювання не змогли передбачити розвиток подій, що призвели до руйнування СРСР та загалом краху комуністичного режиму і біполярного світу. Як ви можете пояснити парадоксальність цієї ситуації?
2. Які з методів – формалізовані або інтуїтивні – превалюють в практиці сучасних прогностичних досліджень? Чим це можна пояснити?
3. Для яких ОПП буде виправданим застосування екстраполяційних методів, а для яких – експертні оцінки?

4. Від яких факторів, на вашу думку, залежить ефективність сценарного методу? Чому сценарний аналіз у політичному прогнозуванні є одним з найрозповсюдженіших?
5. Чому кореляція між професійними здібностями експертів та результатами прогнозів часто має негативний характер? Як можливо подолати цю проблему?
6. Які сценарії розвитку політичної ситуації сучасної України ви вважаєте можливими на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективу?

📖 Література

1. Ахременко А.С. Политический анализ и прогнозирование: учеб. пос. – М.: Гардарики, 2006. – 333с.
2. Бестужев-Лада И.В. Социальное прогнозирование.– М.: Педагогическое общество России, 2002. – 392с.
3. Боришполец К.П. Методы политических исследований. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 221с.
4. Горбатенко В.П. Метод «Делфі» та специфіка застосування його в прогнозних розробках. // Політичний менеджмент. – 2008. – №6. – С.174-182.
5. Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. – К.: Генеза, 2006. – 400с.
6. Громадська думка: теоретичні та методичні проблеми дослідження / За ред. В.Л. Осовського. – К.: Стилос, 2001. – 168с.
7. Дзоз В.О. Екстраполяція, експертна оцінка та моделювання в системі прогнозування розвитку гуманітарної політики України в трансформаційний період 2005 р. // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»: Філософія. Психологія. Педагогіка. Зб. наук. праць. – 2005. – № 2. – С.125-133. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VKPI_fpp/2005-2/01_Dzoz.pdf
8. Зварич І.Т. Моделювання і прогнозування в етнополітиці // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2009. – Випуск 21. – С. 313-325
9. Крымский С.Б., Пилипенко В.Е., Салюк Ю.В. Верификация социальных прогнозов (методологический аспект): [монография] / С. Б. Крымский, В. Е. Пилипенко, Ю. В. Салюк; АН Украины, Ин-т социологии. – К.: Наукова думка, 1992. – 116 с.
10. Мангейм Дж., Рич Р. Политология. Методы исследования. – М., 1997. – 544с.
11. Матвієнко В.Я. Прогностика. – К.: Українські пропілеї, 2000. – 520с.
12. Общая и прикладная политология: Учебное пособие / Под общей редакцией В.И. Жукова, Б.И. Краснова. – М.: МГСУ; Изд-во «Союз», 1997. – С. 783-796, 805-816.
13. Рабочая книга по прогнозированию / Отв. ред. И.В. Бестужев-Лада. – М.: Мысль, 1982. – 430с.

14. Симонов К.В. Политический анализ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lib.socio.msu.ru/1/library?e=d-000-00---001ucheb-->
15. Стратегічне прогнозування політичних ситуацій та процесів: монографія / за заг. ред. М.А.Лепського. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – 428с.
16. Тертичний О. Прогноз соціолога Валерія Хмелька // Демократична українська мережа e-democracy. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-democracy.in.ua/component/content/article/62-rekomendujemo-oflajn/132-prognoz-sociologa-vhmelka>

Семінарське заняття 5

Тема: Прогнозування основних напрямків соціально-політичного розвитку країни

План

1. Політична система суспільства та її інститути як провідний об'єкт політичного прогнозування.
2. Прогнозування політичних ризиків.
3. Прогнозування у сфері політичних конфліктів.
4. Вивчення громадської думки у прогностичних дослідженнях. Прогнозування у виборчих процесах.

 Ключові поняття: політична система, політичний ризик, управління ризиком, політичний конфлікт, громадська думка, екзит-пол

Методичні рекомендації

 Проблемна ситуація, що стоїть перед студентами при підготовці **першого питання**, полягає у формуванні цілісного уявлення про політичну систему суспільства як базовий об'єкт політичного прогнозування, аналізі її елементного складу та структурно-функціональних зв'язків між її компонентами. В цьому контексті слід звернути увагу і на дослідження стану влади, визначення критеріїв ефективності механізму її здійснення в рамках політичного управління. Суттєве пізнавальне значення щодо формування у студентів аналітико-прогностичного мислення має вирішення і таких завдань семінарського заняття (за бажанням студентів кожне з них можна представити у вигляді доповіді): загальний аналіз і прогноз зміни характерних рис політичної системи; аналіз і прогноз характеру взаємодії партійної та політичної систем; дослідження та прогноз характеру взаємодії світоглядної та політичної систем; дослідження і прогноз характеру взаємодії політичної та соціальної систем. Студенти мусять спробувати встановити сукупність факторів, що визначають адекватність існуючої політичної системи України та прогноз її розвитку. Доцільно розглянути особливості взаємодії бізнесу та влади в умовах політичної системи України, яка перебуває у стані трансформації. З'ясовуючи питання прогнозування розвитку політичної

системи, варто зупинитись і на проблемі її вдосконалення, переходу від авторитаризму до демократичних принципів, пошуку шляхів оптимізації відносин між владною елітою та суспільством, між центром та регіонами, між партіями-лідерами виборчих кампаній та партіями-аутсайдерами тощо. Також необхідно торкнутися питання підготовки політичних рішень, аналізу та прогнозування їхніх можливих наслідків, інформаційно-аналітичної підтримки під час реалізації та прогностичних можливостей сучасної інформаційно-комунікативної системи. У підсумку студентам слід акцентувати увагу на стадії розробки прогнозу розвитку політичної системи суспільства, і в цьому аспекті слухним буде застосування моделі, запропонованої групою українських авторів під керівництвом С.Телешуна.

✎ Підготовка **другого питання** актуалізує проблему вивчення феномену ризику у політичній сфері суспільства. Необхідність прогнозування політичного ризику пояснюється тим, що для успішного розвитку будь-якої соціально-політичної системи необхідні низка умов, основними з яких є визначення політичних цілей; розробка і реалізація політичних рішень; пошук та мобілізація необхідних ресурсів для їх досягнення. Політичний ризик є непереможним елементом будь-якого політичного процесу, прийняття політичного рішення будь-якого рівня. В сучасній науці існують різні підходи щодо розуміння політичного ризику, у з'ясуванні яких полягає завдання студентів. Доцільно в цьому контексті звернутися, наприклад, до напрацювань таких авторів як Л.Мієрінь, І.Подколзіна, Н.Хохлов. Далі студенти мають надати характеристику основних факторів, що визначають політичний ризик (суперечливість політичної ситуації, альтернативність варіантів рішення, невизначеність, недостатня раціональність політики тощо). Слід навести і класифікації ризиків (передбачувані і непередбачувані, «чисті» та «ділові» ризику, макро- та мікроризику, екстралегальний і легально-урядовий та інші). Для більш глибокого розуміння природи політичного ризику необхідно також проаналізувати його симптоми: рівень суспільних заворушень, стабільність/нестабільність уряду, політичний плюралізм, ступінь етнічних і релігійних протиріч, стиль мислення осіб, що приймають рішення, роль примусу при утриманні влади, вплив ззовні, антиконституційні дії та соціальні конфлікти. Зважаючи на те, що сучасна ризикологія розробила чимало методів оптимізації політичного ризику, методик його визначення та оцінки, студентам потрібно вивчити провідні з них, що найчастіше використовуються в політичному управлінні. Так, є сенс звернути увагу на методики У.Роува, Г.Отвея, модель Ховарда К.Джонса «Внутрішній розвиток – національна влада», модель національної схильності до експропріації Г.Кнудсена, модель журналу «The Economist», модель «BERI» (див. додаток В) тощо. Студентам пропонується оцінити ступінь ризику України за останньою методикою. Підсумовуючи відповідь на друге питання семінару, необхідно розкрити цикл управління ризиком, висловити свої міркування з приводу того, як в нашій державі вирішується ця проблема.

✎ Підготовка **третього питання** передбачає аналіз політичного конфлікту як можливого об'єкта політичного прогнозування. З цього приводу студентам

необхідно актуалізувати свої знання, отримані під час вивчення курсу «Політична конфліктологія», а саме дати аналіз феномену політичного конфлікту, осмислення культурних, історичних, соціально-економічних і політичних передумов виникнення конфліктів в політичній сфері суспільства. Слід звернути увагу на необхідність моніторингу показників небезпеки виникнення політичного конфлікту або його протікання в латентній стадії, серед яких відзначити, передусім, активізацію національних рухів, налаштованих на безкомпромісне вирішення своїх об'єктивно назрілих проблем або суб'єктивно визначених інтересів; наявність певних політичних сил, що виступають ініціаторами і організаторами акцій протесту інформаційна кампанія з елементами агресивної риторики на адресу опонентів; спонтанна міграція; абсентеїзм, протестні варіанти голосування тощо. З'ясовуючи механізми запобігання конфліктам засобом прогнозування, студенти мають визначити, що повинно складати інформаційно-джерельну базу вивчення конфлікту. Доречно переглянути, наприклад, щорічний звіт Інституту соціології НАНУ «Українське суспільство 1992-2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг», де пропонується ціла низка моніторингових статистичних і аналітичних матеріалів щодо вивчення громадської думки з приводу певних питань. Тож, студентам необхідно на основі цих даних (можливо, й інших, знайдених ними самостійно) зробити власний прогностичний аналіз політичної ситуації в Україні на предмет виявлення конфліктогенних факторів чи симптомів виникнення конфлікту, запропонувати певні рекомендації щодо призупинення ескалації конфлікту, реалізації превентивних заходів, застосування переговорного інструментарію тощо. У підсумку необхідно представити можливий план/схему/алгоритм вивчення конфлікту як об'єкта політичного прогнозування.

☞ У **четвертому питанні** необхідно зосередитись на аналізі громадської думки як стану масової свідомості, як соціального інституту суспільства, на визначенні прогностичного впливу громадської думки на прийняття важливих політичних рішень, планування, проектування, організацію та проведення виборчої кампанії. Це питання логічно пов'язане з попередніми. В контексті його розкриття варто, насамперед, визначити, що представляє собою феномен громадської думки, які функції воно виконує, яку роль воно відіграє в соціально-політичному житті суспільства. Наразі, як відзначають спеціалісти з політичної соціології, існує проблема ідентифікації громадської думки, тобто пошуку тих критеріїв, які дозволяють віднести ті або інші судження саме до громадської думки, та проблема ефективної фіксації, «замірів» громадської думки. Як наслідок, результати прикладних політичних досліджень часто-густо не відображують об'єктивної дійсності, отже можливі великі похибки і фундаментальні помилки під час прийняття політичних рішень. Тож, студентам обов'язково потрібно окреслити спектр протиріч і складностей у вивченні громадської думки. Науково-теоретичне уявлення про громадську думку буде неповним, якщо не звернути увагу на референдуми та вибори, як своєрідні «різновиди» опитування громадської думки. Тому необхідно узагальнено надати характеристику цим ключовим аспектам політичної діяльності,

визначити роль громадської думки під час проведення референдумів і виборів. Доцільно представити історичний досвід Інституту Геллапа щодо організації опитування американців під час прогнозування ходу виборчих кампаній у 40-х р.р. ХХст., розкрити сутність «поливальниці Геллапа» (система питань-фільтрів) та її модифікований варіант В.Оссовського, який врахував не тільки інформованість, але й рівень компетентності громадської думки. Питання аналізу перебігу виборчої кампанії та прогнозування її результатів досить докладно розкрито В.Полтораком в його роботі «Соціологія громадської думки», де автор представив власну методичку прогнозування, тому студентам пропонується ознайомитися з відповідним розділом цього навчального посібника. Підсумовуючи розкриття четвертого питання семінару, необхідно представити власні рекомендації щодо оптимізації методик вивчення громадської думки, максимізації їх прогностичного потенціалу.

✍ Теми рефератів

1. Політична система суспільства як об'єкт політичного прогнозування.
2. Застосування теорії модернізації у політичному прогнозуванні.
3. Прогностичні методи оцінки політичного ризику.
4. Прогнозування міжнародних конфліктів як чинник глобальної стабільності.
5. Переговорний процес і дипломатія у прогнозуванні результатів і наслідків політичного конфлікту.
6. Громадська думка в процесі прогнозування результатів виборів.
7. Прогностичний потенціал екзит-полів у підведенні підсумків виборчої кампанії.

Питання для самоконтролю

1. Визначте поняття «політична система суспільства».
2. Які особливості взаємодії бізнесу та влади існують в умовах сучасної політичної системи України?
3. Які моделі прийняття політичних рішень використовуються в сучасній управлінській практиці?
4. Назвіть стадії розробки прогнозу розвитку політичної системи суспільства.
5. Як розуміється поняття «політичний ризик» в сучасній ризикології?
6. Які фактори і симптоми політичного ризику ви можете визначити?
7. Які моделі аналізу і оцінки політичного ризику вам відомі? Охарактеризуйте будь-яку на ваш розсуд.
8. Розкрийте сутність політичного конфлікту. Які фактори впливають на його виникнення та розгортання?
9. Які методи прогнозування довели свою ефективність щодо попередження та запобігання ескалації політичного конфлікту?
10. Представте послідовність аналізу конфлікту як об'єкта політичного прогнозування.
11. Дайте визначення поняття «громадська думка».

12. Які функції і яку роль виконує громадська думка в суспільно-політичному житті країни?
13. Які проблеми виникають під час вивчення громадської думки?
14. Як впливає вивчення громадської думки на прогнозування напрямів суспільно-політичного розвитку країни?
15. Проаналізуйте досвід Інституту Геллапа у прогнозуванні результатів виборчих кампаній.
16. Розкрийте методіку прогнозування результатів виборів, запропоновану В.Полтораком.

Питання для дискусії

1. На вашу думку, які існують шляхи оптимізації відносин між владною елітою та суспільством на сучасному етапі реформування політичної системи України?
2. Як ви вважаєте, які фактори та симптоми ризику можна визначити для України на сучасному етапі її розвитку? Як можливо спрогнозувати перебіг подальшого розвитку політичної ситуації, ґрунтуючись на виявленій інформації?
3. Чи відрізняється сприйняття ризиків для своєї держави (зокрема, України) різними верствами населення? Відповідь аргументуйте.
4. Які, на ваш погляд, фактори більше, ніж інші провокують виникнення політичних конфліктів? Зробіть прогностичний аналіз політичної ситуації в Україні на предмет виявлення конфліктогенів.
5. Наведіть аргументи «за» і «проти» щодо використання громадської думки в якості суб'єкта управління суспільно-політичними процесами.
6. На вашу думку, чи існує ефект маніпуляції під час використання певних методик прогнозування перебігу виборчих кампаній та їх результатів? Відповідь аргументуйте.

Література

1. Ахременко А.С. Политический анализ и прогнозирование: учеб. пос. – М.: Гардарики, 2006. – 333с.
2. Буянов В.П., Кирсанов К.А., Михайлов Л.М. Рискология (управление рисками): Учебное пособие. – 2-е изд., испр. и доп. / В.П. Буянов, К.А. Кирсанов, Л.М. Михайлов – М.: Издательство «Экзамен», 2003. – 384с.
3. Ващенко К. Врахування громадської думки при складанні політичного прогнозу в сучасних українських реаліях // Вісник СевДТУ. Вип. 91: Політологія: зб. наук. пр. – Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2008. – С. 86-89. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vsntu/2008_2009/91-SevNTU/91-17.pdf
4. Глобальные конфликты нового и новейшего времени. Учебное пособие / Под ред. проф. Н.В. Паниной. – М.: Моск. гос. ин-т электроники и математики, 2005. – 117с.

5. Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. – К.: Генеза, 2006. – 400с.
6. Краснов Б.И., Авцинова Г.И., Сосина И.А. Политический анализ, прогноз, технологии. Уч. пос. под общ. ред. В.И.Жукова. – М., 2002. – 250с.
7. Ольшанский Д.В. Политический PR. – СПб.: Питер, 2003. – 544с.
8. Политическая конфликтология: Учебное пособие / Под ред. С.Ланцова. – СПб: Питер, 2008. – 319с.
9. Полторак В.А. Социология общественного мнения: Уч. пос. – К. – Днепропетровск: Центр «СОЦИОПОЛИС» – Изд-во «Арт-Пресс», 2000. – 264с.
10. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 750с.
11. Українське суспільство 1992–2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / За ред. д.ек.н. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2013. – 566 с.

Семінарське заняття 6

Тема: Основи політичного проектування

План

1. Соціальне проектування. Специфіка політичного проектування як різновиду соціального проектування.
2. Процедура розробки проектів.
3. Методи колективної роботи над проектом.

 Ключові поняття: соціальне проектування, проект, політичне проектування, політичний проект, інновація, базова модель політичного проектування, суб'єкт проектування, тезаурус суб'єкта проектування, управління політичними проектами, життєвий цикл проекту

Методичні рекомендації

☞ Готуючи **перше питання**, студенти повинні міцно засвоїти сутність 1) *проекту* як мисленневої конструкції будь-якої зміни, заздалегідь запланованої і такої, що може бути здійснена за певних умов на основі рішучості досягти задуманих змін та 2) *проектної діяльності* як конструювання дій, спрямованих на досягнення соціально значущої мети і локалізованої за місцем, часом і ресурсами. Студенти мають довести, що призначення будь-якого проекту – здійснення інновації; це не просто оновлення, а свідома діяльність щодо конструювання нового і впровадження його в життя на основі переосмислення попереднього досвіду. Надалі слід представити стисло характеристику концепцій соціально-проектної діяльності: соціальна інженерія, утопії, антиутопії, дизтопії, теорії оптимізації проектної діяльності, об'єктно-орієнтований, проблемно-орієнтований та суб'єктно-орієнтований підходи.

Характеризуючи останній підхід, необхідно зупинитися на понятті «тезаурус суб'єкта проектування», яким визначають систему структурованих знань, установок, досвіду творця проекту, і які надають проекту певної соціальної значущості і певної ціннісної орієнтації, властивої саме цьому засновнику проекту. Обов'язковим є аналіз соціального проекту за його найважливішими ознаками, а саме наукова обґрунтованість, можливість практичної реалізації, актуальність, конкретність, новизна. Враховуючи специфіку проектної діяльності, студентам важливо з'ясувати, що представляє собою т. зв. «нормальний» проект, та визначити типологію соціальних проектів: за характером проєктованих змін (інноваційний проект, реанімаційний проект), за напрямками діяльності (освітні, науково-технічні, культурні, політичні), за особливостями фінансування (інвестиційні, спонсорські, кредитні, бюджетні, благодійні), псевдопроекти та інші типології. Тож, політичний проект є різновидом соціального проекту. Сучасна політична практика визначає політичний проект невід'ємною складовою політичного управління і діяльності політичної організації. Тому в сучасному політичному менеджменті сформувався окремий напрям – управління політичними проектами як різновид управлінської діяльності в політичній сфері, що має на меті рішення політичних та інших завдань шляхом розробки і реалізації політичних проектів. На відміну від інших типів проектів за напрямками діяльності, політичні проекти характеризуються тим, що їх цілі повинні корегуватися по мірі досягнення проміжних результатів, кількісна і якісна оцінка ускладнена або майже неможлива; терміни і тривалість проекту залежать від можливих факторів, які тільки намічаються і в подальшому підлягають уточненню; витрати на проект, як правило, не залежать від бюджетних асигнувань; ресурси виділяються у міру потреби в межах можливого; політичні проекти мають найбільшу невизначеність. Характеризуючи політичні проекти, студентам необхідно розкрити їх класифікацію: за сферою використання політичних проектів, за термінами реалізації, за ступенем складності, за територіальною реалізацією, за суб'єктами реалізації, за призначенням, за ресурсомісткістю. Існують й інші класифікації, наприклад розподіл усіх політичних проектів на дві великі категорії: 1) політичні проекти з механізмом управління «держава»: *загальнонаціональні* (президентські, парламентські вибори, державні референдуми, проекти удосконалення інституту влади, правового врегулювання, доктрини оборони та безпеки) та *місцеві* (міські, селищні вибори, вибори міських, сільських, селищних голів, громадські слухання тощо); 2) політичні проекти з механізмом управління «партія»: 1) проекти *загального характеру*, які передбачають безпосередню роботу партії і її активу зі всіма або ж із значною частиною виборців округу (організація державного, регіонального референдуму, організація опитування, громадські кампанії, кампанії протесту) та 2) *локальні проекти*, що не планують безпосереднього виходу партійного активу на масового виборця (PR-кампанії, проекти по роботі зі ЗМІ, школи для навчання партійних функціонерів, заснування регіональних фондів, добродійні акції і програми, створення громадських комітетів підтримки партії, проведення громадських або депутатських слухань

тощо). Головна відмінність між локальними політичними проектами і проектами загального характеру полягає не стільки в ідеї проекту, скільки у формі його реалізації, крім того локальні проекти, як правило, менш ресурсомісткі. У підсумку першого питання студенти мають відзначити, які суттєві характеристики властиві політичним проектам в сучасній Україні, чи відрізняються вони від політичних проектів держав пострадянського простору.

☞ **Друге питання** семінару орієнтує студентів на ознайомлення з процедурою розробки проекту, зокрема і політичного. Передусім слід засвоїти поняття «життєвий цикл проекту» як проміжок часу між моментом появи проекту та моментом його ліквідації, визначити його основні етапи (розробка концепції, оцінка життєздатності проекту, планування проекту, складання бюджету, захист проекту, попередній контроль, етап реалізації проекту, корекція проекту за підсумками моніторинга, закінчення роботи та ліквідація проекту). Здійснюючи характеристику проекту (див. додаток Г), студенти мають засвоїти, що розробка будь-якого проекту обов'язково супроводжується його описом, тобто складанням тексту проекту, тому доцільно між іншим розглядати роботу над проектом як текстом. Для ознайомлення зі специфікою такої процедури необхідно звернутися до навч. пос. В.Лукова «Соціальне проектування», де автор наводить доступні для розуміння і уявлення приклади мікропроектів, малих проектів та мегапроектів. Там само В.Луков детально представляє технологічну схему проектування, яку студентам потрібно узяти за основу щодо засвоєння сутності проектування. Особливу увагу слід приділити «задуму» проекту (його взаємозв'язку з результатами аналізу соціальних потреб соціуму, тобто ідея проекту як усвідомлення цінностей-цілей стратегічних і тактичних), та концепції проекту як визначення кінцевих цілей проекту і виявлення оптимальних шляхів їх досягнення. Студенти повинні розкрити складові концепції: актуальність проекту (виявлення значущості проблеми (проблемної ситуації) для суспільства в цілому або певних суб'єктів); визначення і формулювання цілей і завдань (визначення змісту цілей-цінностей, їх формулювання і ієрархія згідно з запитами суспільства до системи соціально-політичної діяльності; вимоги до цілей при підготовці проектів різних рівнів); зміст передбачуваної діяльності (опис діяльності); правове, економічне, організаційне обґрунтування проекту (правова форма; моделі та джерела фінансування; ресурсне та кадрове забезпечення); очікувані результати (прямі і непрямі, позитивні і негативні). Надалі необхідно розкрити поняття про життєздатність проекту, пояснити, як вирішується обов'язкова задача оцінки життєздатності проекту як встановлення ступеня ризику у вирішенні проблеми; у який спосіб використовується соціальна діагностика та прогнозування (як інструменти оцінки життєздатності проекту) для вирішення поставлених завдань. Наступним етапом роботи над проектом є планування як встановлення переліку і порядку заходів щодо реалізації проекту. Тож студентам важливо усвідомити основні правила планування – правила раціоналізації соціального проектування (ресурсів, часу, місця, наслідків) та узагальнено розкрити способи планування (мережеве планування, мережеві діаграми). Наостанок, слід зосередитися на формі проекту як тексту та презентації проекту.

Підсумовуючи розкриття другого питання семінару, студентам пропонується поміркувати, чим відрізняється процедура розробки політичного проекту від типової, загальноновживаної для соціальних проектів.

☞ **Третє питання** передбачає, передусім, актуалізацію знань з раніше опрацьованого семінару стосовно змісту і технології експертних методів у прогнозуванні, а також вивчення інших методів колективної роботи над проектом. Серед тих методів, які вже знайомі студентам, слід пригадати метод мозкового штурму, метод синектики, метод сценарію. Більше ж уваги варто приділити таким методам, як ділова гра, метод фокальних об'єктів, ТВВЗ, метод контрольних питань. Щодо методу ділової гри, студенти повинні роз'яснити його процедуру, зробити акцент на тому, що ця методика використовується насамперед задля пояснення задуму проекту, у відпрацюванні складних питань проектування, а також під час роботи над текстом проекту. Метод фокальних об'єктів цікавий можливістю максимальної активізації асоціативних механізмів творчої діяльності, активізації здатності до інноваційних рішень шляхом перенесення ознак випадково відібраних об'єктів на той об'єкт, що удосконалюється і який має бути у фокусі перенесення. Отже, студенти повинні надати схему і цього методу. Для розвитку інноваційних властивостей проекту успішно може бути застосована теорія вирішення винахідницьких завдань (ТВВЗ), яка розроблена Г.Альтшуллером. Характеризуючи даний метод, необхідно розкрити його концептуальні принципи і можливості використання саме у проектній діяльності. Надалі студентам слід дізнатися про зміст методу контрольних питань, який представляє собою роботу з переліком спеціально підібраних питань, що допомагають більш точно визначити сутність вирішуваного завдання. В практиці досліджень застосовуються різні списки контрольних питань, які складені для винахідників. Один з них – список А.Осборна – вважається найбільш зручним у розробці проектів. Тому студентам необхідно ознайомитися саме з ним (наведений у посібнику В.Лукова). Загалом, у підготовці третього питання семінару від студентів вимагається не тільки описова характеристика методів колективної роботи над проектом, а й власне бачення і рекомендації щодо їх використання у політичному проектуванні.

☞ **Теми рефератів**

1. Політичне проектування як один з провідних способів сучасної організації політичного життя.
2. Типологія сучасних проектів.
3. Ціннісно-нормативна система політичного проектування.
4. Система діагностики політичного проекту.
5. Сучасний досвід проектної діяльності в політичній сфері суспільства.
6. Проектування в діяльності політичних партій і громадських організацій.
7. Ресурсне забезпечення проектної діяльності.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення понять «проект» та «проектування».
2. Проаналізуйте співвідношення понять «соціальне проектування» та «політичне проектування», «політичне проектування» і «політичне прогнозування».
3. Назвіть основні концепції проектної діяльності.
4. Поясніть сутність об'єктно-орієнтованого, проблемно-орієнтованого і суб'єктно-орієнтованого підходів до проектної діяльності. Чим вони відрізняються?
5. Що являє собою тезаурус суб'єкта проекту?
6. Який проект називається «нормальним» з точки зору теорії і практики соціального проектування?
7. Розкрийте загальну типологію проектів.
8. Чим відрізняється політичний проект від інших типів проектів?
9. Наведіть класифікацію політичних проектів.
10. Визначте поняття «життєвий цикл проекту».
11. В чому полягає процедура розробки проекту?
12. Чи відрізняються між собою розробка політичного проекту і соціального за процедурою та змістом?
13. Що являє собою задум проекту? В чому полягає сенс написання тексту проекту за певною формою? Чи можна вважати цю роботу регламентованою?
14. Що зближує, а що відрізняє діагностику і прогнозування під час оцінки життєздатності політичного проекту?
15. Як ви розумієте поняття «ліквідація проекту»?
16. Які методи колективної роботи використовуються в сучасних практиках проектування? Охарактеризуйте позитивні властивості і обмеження кожного з них.

Питання для дискусії

1. Чому в сучасних умовах під час проектування соціальних інновацій основна увага приділяється врахуванню ціннісних орієнтирів суспільства? Які, на вашу думку, цінності складають фундамент сучасних політичних проектів?
2. Якби ви були одним з групи засновників політичного проекту, який тезаурус його б визначав? Яким чином ви вирішували б проблему співвідношення задуму проекту і ресурсів для його здійснення?
3. Наведіть приклади найбільш успішних політичних проектів з сучасної політичної практики? Які політичні проекти ви могли б кваліфікувати як провальні?
4. Який політичний проект можна вважати життєздатним?
5. Чим, на вашу думку, пояснюються основні помилки під час реалізації політичних проектів?

6. Уявіть, що вас запросили до органів обласної влади / штабу певної політичної партії у якості експерта для оцінки проекту з розвитку громадської участі / іміджування політичної партії в регіоні і визначили завдання: сформулювати певні рекомендації з цього приводу. Ваші дії.

Література

1. Крючков Ю.А. Методология и методы социального проектирования. Учебное пособие для студентов социологического факультета. – М.: Союз, 1998. – 40с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nashaucheba.ru/v54282>
2. Курбатов В.И., Курбатова О.В. Социальное проектирование: Учеб. пособ. – Ростов н/Д: «Феникс», 2001. – 416с.
3. Луков В.А. Социальное проектирование: Учеб. пособ. – 3-е изд., перераб. и доп.– М.: Флинта, 2003. – 240 с.
4. Политический менеджмент: Уч.пос. / Под ред. В.И.Жукова, А.В.Карпова и др.- М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2004. – 944 с.
5. Прогнозное социальное проектирование (методологические и методические проблемы). Отв. ред. Т.М. Дридзе. АН СССР. Ин-т социологии. – М.: «Наука», 1989. – 256 с.
6. Самбуров Э.А. Социальное моделирование, прогнозирование и проектирование: курс лекций. – Иркутск: Иркутский государственный университет, 2010. – 173с.
7. Сафронова В. М. Прогнозирование, проектирование и моделирование в социальной работе: учеб. пос. для студ. вузов. – М.: Академия, 2011. – 236 с.
8. Стегний В.Н. Социальное прогнозирование и проектирование. – Учеб. пособие. – Пермь: Изд-во Перм. гос. техн. ун-та, 2008. – 219с.
9. Тощенко Ж.Т., Аитов Н.А., Лапин Н.И. Социальное проектирование. – М.: «Мысль», 1982. – 255с.

Семінарське заняття 7

Тема: Виборча кампанія як реалізація політичного проекту

План

1. Виборчий проект як основний різновид політичних проектів.
2. Моделі виборчих кампаній.
3. Планування виборчої кампанії.

 Ключові поняття: виборчий проект, виборча кампанія, ресурси виборчої кампанії, моделі виборчої кампанії, етапи виборчої кампанії, план виборчої кампанії, базовий план виборчої кампанії, стратегії виборчої кампанії, базовий сценарій виборчої кампанії

📖 Методичні рекомендації

☞ Основним різновидом політичних проектів є виборчий проект як комплекс заходів політичної організації щодо забезпечення ефективної її участі у виборах до органів державної влади та місцевого самоврядування. Формою реалізації виборчого проекту політичної організації є саме виборча кампанія. Як будь-який політико-правовий процес, виборча кампанія є як певною діяльністю визначених законом суб'єктів щодо забезпечення народного волевиявлення, так і системою правових норм, що регулюють цю діяльність. Отже, у **першому питанні** слід розглянути виборчу кампанію насамперед в першому значенні цього терміна, проте не залишатимемо поза увагою й процесуальних аспектів виборчого процесу. Студенти повинні виходити з того, що виборча кампанія є складною багатоетапною і багатоплановою політичною подією з багатьма учасниками та їх інтересами. Необхідно охарактеризувати територіальні рівні реалізації виборчої кампанії політичної організації (міжнародний, державний, регіональний, обласний, місцевий). Потрібно визначити суб'єктів реалізації виборчої кампанії, зупинитися на тому, що зазвичай для проведення виборчих політичних проектів створюються тимчасові проектні органи всередині політичних організацій – виборчі штаби (надалі їх діяльність варто розглянути в третьому питанні). Також важливо включити у відповідь аналіз ресурсів політичної організації, які вона обов'язково використовує у реалізації свого виборчого проекту у їх оптимальному співвідношенні: фінансові, кадрові, організаційні, політичні, інноваційні, інформаційні, адміністративні тощо. Студенти повинні відзначити особливе значення основоположних ресурсів виборчої кампанії: лідери політичної організації, власне політична організація (політична партія) як організаційно-правова форма участі суспільства у виборах, фінанси та зміст політичної організації. Цю групу ресурсів ще називають «блокуючими», оскільки видалення хоча б однієї з них з виборчої кампанії «блокує» реалізацію політичного проекту, а загалом їх наявність дозволяє залучити й усі інші необхідні ресурси для виборчої кампанії. Також слід зробити акцент на тому, що реалізація виборчого проекту забезпечує політичній організації вирішення певних політичних завдань (доступ до влади передусім), проте уможлиблюється і вирішення фінансово-економічних, культурних, інформаційних та інших важливих цілей. Підсумовуючи відповідь на перше питання, студенти повинні наголосити на тому, що окрім виборчих проектів політичної організації суттєве значення для розвитку суб'єктів політичних відносин мають територіальні, ресурсні, маркетингові й інші проекти, однак вони реалізуються, виходячи з пріоритетів виборчої діяльності політичної організації.

☞ Перш, ніж розкривати **друге питання** щодо характеристики моделей виборчих кампаній, потрібно зауважити, що виборча кампанія розпочинається з прийняття рішення про участь у виборах (а значить йдеться про мобілізацію необхідних ресурсів, насамперед фінансових і кадрових) та визначення мети участі у виборчій кампанії (перемога; можливість входження до лав політичної

еліти; зміцнення своїх позицій у владі; «заявка» про себе; дискредитація іншої політичної організації). Залежно від переслідуваної мети розроблюється стратегія і тактика виборчої кампанії та обирається певна її модель. Оскільки наразі налічується чимало моделей виборчих кампаній, студенти повинні дізнатися про ті, що найчастіше використовуються в практиці виборів. Бажано було б звернутися не тільки до вітчизняного досвіду, а й до технологій західних демократій, які успішно застосовуються за кордоном, але не завжди дають аналогічний ефект в національних кампаніях. Тож, студентам варто зосередитися на детальному аналізі таких моделей виборчих кампаній: 1) ринкова модель; 2) адміністративно-командна модель; 3) організаційно-партійна модель; 4) неструктурована модель; 5) комплексна модель. Ці моделі розрізняються як за набором методів передвиборчої боротьби, так і за основними ресурсами, що використовуються у ході цієї боротьби. Виборчі кампанії, які використовують лише одну з форм, майже не зустрічаються в сучасному політичному світі. Елементи тих або інших моделей можна знайти в організації і проведенні будь-яких виборів, однак повною мірою використовувати переваги усіх з перерахованих підходів вдається далеко не кожній кампанії. Світова практика довела, що найефективнішою моделлю виборчої кампанії є ринкова модель, де кандидат розглядається як товар. Отже, завданням студентів є доведення і обґрунтування цієї позиції. Хоча, якщо вони дотримуються іншої точки зору, доцільно її аргументовано захистити.

✎ У **третьому питанні** необхідно розкрити проблему планування виборчої кампанії на прикладі реалізації політичного проекту з виборів до законодавчих органів влади. Передусім, потрібно з'ясувати основні етапи виборчої кампанії і надати стисло і водночас змістовну характеристику кожного з них (терміни, основні учасники, основні завдання і напрями діяльності в межах етапу): прийняття рішення про участь у виборах; попередній; підготовчий; основний, неофіційна частина – активна фаза до проголошення виборів; основний, офіційна частина – активна фаза після проголошення виборів; заключний етап. Загалом, визначена сукупність етапів є досить типовою і може відрізнятися деякими змістовними аспектами та термінами залежно від рівня виборів. Особливу увагу варто приділити проблемі організації передвиборного штабу як основного аналітичного і виконавчого органу виборчої кампанії, куди залучаються фахівці різноманітних галузей. Студентам необхідно розкрити функції передвиборного штабу: 1) менеджерські: планування, організація, розподіл робіт, мотивація, контроль, корекція процесу, керування програмами й інформаційними потоками, представництво і лобювання; 2) інформаційно-аналітичну; 3) рекламну, у тому числі агітаційно-пропагандистську; 4) зв'язків з громадськістю; 5) матеріально-технічне забезпечення; 6) юридичну; 7) збір коштів на кампанію; 8) фінансово-бухгалтерську; 9) забезпечення роботи оперативних груп. Надалі необхідно представити, яким чином відбувається планування виборчої кампанії. Студенти мають відзначити, що план у виборчій кампанії – це комплексний системний документ, що відображує основні цільові орієнтири політичної організації щодо участі у формуванні органів влади і здійснення діяльності з ефективною реалізацією політичних проектів тощо. Тож,

під час виборчої кампанії розроблюється і реалізується багато планів, які у комплексі логічно створюють єдину планову систему політичної організації у виборчій кампанії; до того ж основні плани розроблюються вже на попередньому етапі, а загалом увесь процес планування відбувається постійно. Враховуючи ці обставини, студенти мають всебічно проаналізувати зміст таких документів як: 1) загальний (стратегічний) план виборчої кампанії; 2) базовий сценарій; 3) функціональні плани виборчої кампанії за її напрямками; 4) регіональні плани; 5) конкретні плани діяльності політичної організації під час виборів. В межах третього питання семінару доречним буде розкриття проблеми використання виборчих технологій. Незважаючи на часові обмеження заняття, у підсумку варто пояснити, чому виборчі технології повинні враховувати об'єктивні умови проведення виборів: правовий простір, практику виборчих кампаній, національно-політичні традиції, організаційні і матеріальні можливості держави, місцева специфіка тощо.

✍ Теми рефератів

1. Планування виборчої кампанії.
2. Сучасні моделі виборчих кампаній.
3. Громадська думка під час організації і проведення виборчої кампанії.
4. Сучасні виборчі технології як інструмент реалізації виборчого політичного проекту.
5. Роль традицій політичної культури суспільства у виборчому проектуванні.
6. Краєзнавча специфіка в організації і проведенні виборчих кампаній.
7. Особливості PR-проекування в діяльності вітчизняних політичних організацій.

Питання для самоконтролю

1. Визначте поняття «виборчий проєкт» та «виборча кампанія».
2. Як ви розумієте управління виборчим проєктом?
3. Які різновиди виборчих кампаній можна визначити з точки зору територіальних об'єктів?
4. Хто вважається суб'єктом виборчого проєкту?
5. Які ресурси політичної організації використовуються під час виборчої кампанії?
6. Які ресурси у виборчій кампанії називаються основоположними?
7. Охарактеризуйте основні моделі виборчих кампаній.
8. Які моделі виборчих кампаній зарекомендували себе як найефективніші?
9. Перелічіть основні етапи виборчої кампанії.
10. В чому полягає роль передвиборного штабу під час виборів?
11. Як визначається план у виборчій кампанії?
12. Що являє собою загальний (стратегічний план) виборчої кампанії?
13. Як ви розумієте поняття «місія виборчої кампанії»?
14. Назвіть варіанти стратегій виборчої кампанії.

15. Представте характеристику основних частин базового сценарію виборчої кампанії.
16. За якими напрямками формуються функціональні плани виборчої кампанії?
17. Чому виборчі технології повинні обов'язково враховувати умови проведення виборів?

Питання для дискусії

1. Які моделі виборчих кампаній притаманні для вітчизняного виборчого процесу?
2. Ефективність виборчої кампанії визначається багатьма факторами. Одним з них є оригінальність або ексклюзивність тих цінностей та політичних продуктів, які політична організація пропонує своєму виборцю. В цьому аспекті важливою характеристикою і складовою змісту виборчої кампанії є її креатив. Як ви розумієте креатив в управлінні політичними проектами? Яку роль відіграє креативне управління у виборчих кампаніях?
3. Який етап виборчої кампанії, на вашу думку, є найвідповідальнішим задля досягнення її успіху? Відповідь аргументуйте.
4. Якби вас призначили очолити виборчий штаб певної політичної партії на виборах до Верховної Ради (обласної ради), з чого ви розпочали б? Які були б ваші подальші дії?
5. Яку стратегію виборчої кампанії ви визначили б для партій «вищої політичної ліги», «першої ліги», «другої ліги», партій-статистів?
6. Що впливає на якість виборчої кампанії та ефективність комплексу технологічних прийомів?

Література

1. Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://parlament.org.ua/index.php?action=publication&id=8&ar_id=6&as=2
2. Гришин Н. В. Основы проведения избирательных кампаний. – М.: «РИП – холдинг», 2003. – 185с.
3. Ковлер А. И. Избирательные технологии: российский и зарубежный опыт. – М.: Институт государства и права РАН, 1995. – 115с.
4. Кошелюк М. Е. Технологии политических выборов / М. Е. Кошелюк. – СПб.: Питер, 2004. – 239 с.
5. Латфуллин Г.Р., Новичков Н.В. Политическая организация: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2007. – 656с.
6. Малкин Е. Основы избирательных технологий / Е. Малкин, Е. Сучков. – М.: SPSL – «Русская панорама», 2002. – 464 с.
7. Мейтус В. Политическая партия: менеджмент избирательной кампании. – К.: Ника-Центр, 2005. – 120 с.
8. Морозова Е. Г. Политический рынок и политический маркетинг: концепции, модели, технологии. – М.: РОСС ПЭН, 1998. – 247 с.

9. Ольшанский Д.В. Политический PR. – СПб: Питер, 2003. – 544с.
10. Политический маркетинг. Практические советы. – М.: Фонд Жана Жореса, 1993. – 40 с.
11. Политический менеджмент: Уч.пос. / Под ред. В.И.Жукова, А.В.Карпова и др. – М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2004. – 944 с.
12. Полторак В. Избирательные кампании: научный подход к организации / В. Полторак, О. Петров. – К.: Знання України, 2004. – 120 с.
13. Полторак В.А. Социология общественного мнения: Учебное пособие. – Киев – Днепропетровск: Центр «СОЦИОПОЛИС» – Издательство «Арт-Пресс», 2000. – 264с.

ТЕСТИ ТА КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи політичного прогнозування

1. Наука про способи і методи дослідження майбутнього – це:

- 1) футурофобія
- 2) прогностика
- 3) аксіологія
- 4) альтернативистика

2. Есхатологія – це:

- 1) вчення про відплату у загробному світі відповідно до поведінки людини під час земного життя
- 2) вчення про кінець світу
- 3) вчення про провідіння Бога, що цілеспрямовано визначає перебіг подій незалежно від волі людини
- 4) те ж саме, що і футурологія

3. Прогнозування – це:

- 1) створення прогнозової моделі
- 2) гіпотеза про можливі шляхи розвитку об'єкта в майбутньому, обґрунтований та ймовірнісний вибір одного з можливих варіантів перебігу подій
- 3) спеціальні наукові дослідження конкретних процесів, явищ, подій, у підсумку яких з одних, вже відомих, знань про минуле і сьогодення отримують уявлення про можливі стани в майбутньому
- 4) вивчення тенденцій розвитку різних об'єктів в майбутньому

4. Головною відмінністю прогнозу від інших форм передбачення є:

- 1) відрізок часу
- 2) тенденції
- 3) ресурси
- 4) реалізація

5. План відрізняється від прогнозу:

- 1) наявністю визначеного часу
- 2) директивним характером
- 3) кількісними показниками
- 4) рекомендованим характером

6. Засновник футурології:

- 1) Дж. Форрестер
- 2) А. Печчеї
- 3) Н. Вінер
- 4) Й. Флехтгейм

7. Формування уявлень про майбутнє відбувається:

- 1) в епоху первісного суспільства
- 2) в епоху середньовіччя
- 3) в період Відродження
- 4) в XIX ст.
- 5) в XX ст

8. Автором концепції «Межі зростання» є:

- 1) Д. Белл
- 2) М. Месарович
- 3) Е. Пестель
- 4) А. Печчеї
- 5) Д. Медоуз

9. Засновник Римського клубу:

- 1) Й. Флехтгейм
- 2) Р. Юнгк
- 3) Е. Тоффлер
- 4) А. Печчеї
- 5) Ф. Фукуяма

10. Засновник історіометричної теорії:

- 1) К. Ціолковський
- 2) В. Вернадський
- 3) О. Чижевський
- 4) М. Кондратьєв
- 5) О. Базаров

11. Методологія прогнозування – це:

- 1) ряд прийомів, які забезпечують виконання певної сукупності операцій
- 2) сукупність правил, прийомів, процедур дослідження на основі одного або кількох методів
- 3) галузь знань про методи, способи, системи прогнозування

12. Здатність системи в тій або іншій формі передбачувати розвиток подій, явищ, результатів дій називається:

- 1) інтуїція
- 2) адаптація
- 3) аперцепція
- 4) антиципація

13. Основні методи прогнозування – це:

- 1) порівняння, співставлення, узагальнення
- 2) експериментування, моделювання, проектування
- 3) екстраполяція, моделювання, експертні оцінки
- 4) експертиза, аналогія, симуляція

14. Системність, узгодженість, альтернативність, верифікованість, безперервність, рентабельність – це:

- 1) принципи прогнозування
- 2) властивості прогнозування
- 3) ознаки прогнозування
- 4) результати прогнозування

15. Нормативний прогноз:

- 1) визначення можливих станів явища в майбутньому
- 2) визначення можливих заходів і умов досягнення бажаного стану прогнозованого явища

3) визначення шляхів і засобів досягнення можливих станів явища, які обираються в якості мети

16. Пошуковий прогноз:

- 1) побудова на певній шкалі можливостей функції розподілу переваг
- 2) вироблення прогнозної інформації для відбору найбільш доцільних планових нормативів, завдань
- 3) припущення, судження про можливі стани явища в майбутньому

17. Часова послідовність ретроспективних та перспективних значень змінної об'єкта прогнозування визначається поняттям:

- 1) база прогнозу
- 2) прогнозний горизонт
- 3) тренд
- 4) динамічний ряд

18. Встановіть правильну послідовність (етапи розробки прогнозу):

- 1) передпрогнозна орієнтація
- 2) побудова пошукових моделей
- 3) побудова моделі прогнозного тла
- 4) побудова базової моделі прогнозованого об'єкта
- 5) оцінка достовірності, точності, обґрунтованості прогнозу
- 6) розробка рекомендацій на основі співставлення пошукових і нормативних прогнозів
- 7) побудова нормативних моделей

19. Верифікація прогнозу:

- 1) сукупність спеціальних правил та прийомів, на основі яких експерти розроблюють рекомендації
- 2) один з методів експертної оцінки
- 3) процедура корекції прогнозу
- 4) оцінка достовірності, точності, обґрунтованості прогнозу

20. Оперативний (поточний) прогноз – це:

- 1) прогноз з періодом випередження до 1 місяця
- 2) прогноз з періодом випередження до 1 тижня
- 3) прогноз з періодом випередження до 1 року
- 4) прогноз з періодом випередження до 1 доби

21. Період випередження середньострокового прогнозу:

- 1) до 1 міс
- 2) від 1 міс до 1 року
- 3) від 1 року до 3 років
- 4) від 1 року до 5 років

22. Метод вивчення минулого, який заснований на припущеннях про те, як могли б розвиватися події за умови змін тих або інших факторів чи обставин:

- 1) альтернативістика
- 2) ретроспекція
- 3) ретроальтернативістика
- 4) синтез прогнозів

5) прогнозна перспекція

23. Класифікація об'єктів прогнозування за характером розвитку у часі:

- 1) надпрості, прості, складні, надскладні
- 2) дискретні, аперіодичні, циклічні
- 3) детерміновані, випадкові, змішані
- 4) цілком забезпечені, частково забезпечені

24. Зменшення інформативності ретроспективних значень змінних об'єкта прогнозування в міру віддалення моментів їх виміру в минуле:

- 1) ретроспекція
- 2) екстраполяція
- 3) інтерполяція
- 4) дисконтування

25. Доповніть визначення:

Теорія організації систем, в основі якої філософія нестабільності, називається _____.

26. Доповніть визначення:

Сукупність зовнішніх по відношенню до об'єкта прогнозування факторів, суттєвих для вирішення завдань прогнозу, називається _____.

27. Доповніть визначення:

Точка, в якій можуть реалізовуватися різні траєкторії розвитку об'єкта та може відбутися зміна циклу, називається _____.

28. Доповніть визначення:

Прогноз – це _____.

29. Доповніть визначення:

Тренд – це _____.

30. Доповніть визначення:

Передбачення – це _____.

Контрольні питання:

1. Зробіть аналіз форм конкретизації соціального передбачення. Яким чином співвідносяться передбачення і прогнозування?
2. Поясніть методологічні основи політичного прогнозування.
3. Розкрийте сутність принципів альтернативності і безперервності у політичному прогнозуванні.
4. Розкрийте сутність принципів системності, верифікації і синергетично-плюралістичного щодо політичного прогнозування.
5. Охарактеризуйте типи політичних прогнозів за об'єктом прогнозування та проблемно-цільовим критерієм.
6. Наведіть класифікацію прогнозів за галузевим змістом політичних досліджень та за періодом випередження.
7. Розкрийте класифікацію прогнозів за критерієм співвідношення з різними формами конкретизації управління і за періодом випередження прогнозу.
8. Поясніть сутність активних і пасивних прогнозів, самоздійснюваних і самоспростовуваних прогнозів. Наведіть приклади.

9. В чому полягають релігійно-утопічні основи прогнозування?
10. Поясніть роль наукової фантастики у формуванні футурології.
11. Охарактеризуйте особливості «радянської школи» прогнозування.
12. Розкрийте специфіку діяльності Римського клубу та його роль у дослідженні майбутнього.
13. Перелічіть основні характеристики об'єкта політичного прогнозування.
14. Що являє собою вихідна інформація про об'єкт політичного прогнозування?
15. Розкрийте процедуру аналізу об'єкта політичного прогнозування.
16. Поясніть сутність і принципи глобального політичного прогнозування.
17. Розкрийте концепцію хвиль Е.Тоффлера.
18. Розкрийте зміст теорії Ф.Фукуями про кінець історії.
19. Охарактеризуйте засади концепції глобалізму та світ-системного аналізу І.Валерстайна.
20. Зробіть огляд прогностичних концепцій розвитку майбутнього в працях сучасних футурологів.

Змістовий модуль 2. Праксеологія політичного прогнозування і проектування

1. Модель – це:

- 1) аналог оригіналу
- 2) копія оригіналу
- 3) заміна об'єкту
- 4) структура об'єкту

2 Найбільш розповсюджені класифікації методів прогнозування запропоновані такими дослідниками:

- 1) О.Чижевський
- 2) О.Панарін
- 3) Дж.Армстронг
- 4) П.Абурден
- 5) І. Бестужев-Лада
- 6) Е.Тоффлер

3. До методів колективної оцінки експертів відносять:

- 1) мозковий штурм
- 2) ситуаційний аналіз
- 3) метод Дельфі
- 4) метод фокус-груп
- 5) анкетування

4. Методи експертних оцінок в політичному прогнозуванні означають:

- 1) побудову динамічних рядів показників прогнозованого процесу в межах періоду випередження прогнозу
- 2) пошук варіантів розвитку з метою визначення найбільш оптимального за даних умов варіанту

3) об'єктивну характеристику якісних та кількісних властивостей об'єкта прогнозування на основі обробки і аналізу сукупності індивідуальних думок експертів

4) розробку рішення про перспективи розвитку об'єкта прогнозування на основі визначених варіантів його розвитку

5. Метод мозкового штурму в політичному прогнозуванні характеризується як:

1) імітація прийняття управлінських рішень в різних ситуаціях засобом гри за заданими або виробленими учасниками гри правилами

2) спосіб колективної мисленнєвої роботи, що має за мету пошук нетривіальних рішень обговорюваної проблеми та базується на відсутності бар'єрів критичності

3) спосіб конструювання нового об'єкта шляхом застосування до нього властивостей інших об'єктів

4) найбільш продуктивний метод колективного обговорення перспектив розвитку прогнозованого об'єкта за участю великої кількості провідних фахівців з різних галузей політичних наук

6. Встановіть відповідність:

клас методів	приклади методів
1) методи опитування	А) метод історичної аналогії
2) методи екстраполяції	Б) івент-аналіз
3) методи моделювання	В) метод Дельфі

7. Екстраполяція – це:

1) узагальнена якісна характеристика напряму розвитку об'єкта прогнозування

2) пізнавальна операція, яка виражається у формулюванні висновків про властивості об'єкта на основі оцінок або системи оцінок

3) суб'єктивна здатність виходити за межі досвіду шляхом мисленнєвого узагальнення в образній формі непізнаних зв'язків та закономірностей

4) пізнавальна операція, яка пов'язана з перенесенням в майбутнє тенденцій, які спостерігалися в минулому та зафіксовані у теперішньому часі

8. Етап прогнозування, на якому досліджується систематизований опис об'єкта прогнозування і прогнозного тла з метою виявлення тенденцій їх розвитку, вибору (розробки) моделей і методів прогнозування, називається:

1) прогнозна перспекція

2) верифікація

3) передпрогнозна орієнтація

4) прогнозний діагноз

9. Каузальні методи прогнозування (вказіть правильний варіант):

1) різновид екстраполяційних методів

2) доречно використовувати у випадку лінійного або стабільного розвитку об'єкта політичного прогнозування

3) виходять з того, що поведінка залежної змінної у майбутньому не залежить вирішальним чином від минулих трендів і не може бути передбачена на їх підставі

4) є досить обмеженим, адже найбільш уразливою стороною їх те, що отримані результати ніколи не дозволяють судити про причинність, а тільки про співпадіння подій та явищ, які цікавлять дослідника

10. Імітаційні моделі в політичному прогнозуванні (вказіть правильний варіант):

- 1) вибудовуються у вигляді математичних функцій з метою визначення тенденцій досліджуваного процесу і прогнозування на цій основі його розвитку в майбутньому
- 2) відображують динаміку розвитку об'єкта прогнозування
- 3) відображають складні структурно-функціональні звязки певного об'єкта дослідження, який вивчається як система
- 4) дуже прості у використанні, оскільки практично повторюють (імітують) у схематично-знаковій формі стан функціонування і розвитку досліджуваного об'єкта

11. Метод Дельфі:

- 1) метод індивідуальної експертної оцінки, що представляє собою поглиблене інтерв'ю з експертом, який має найвищий коефіцієнт компетентності
- 2) метод колективної експертної оцінки, який заснований на виявленні узгодженої оцінки експертної групи шляхом їх автономного опитування у кілька турів
- 3) метод колективної експертної оцінки, який представляє собою процедуру у кілька турів і заснований на виявленні узгодженої оцінки експертної групи шляхом відкритого голосування
- 4) це інша назва методу експертної аналітичної записки

12. Рівень суспільних заворушень, стабільність/нестабільність уряду, політична конкуренція, ступінь етнічних протиріч, вплив ззовні, соціальні конфлікти – це:

- 1) симптоми політичного ризику
- 2) наслідки політичного ризику
- 3) передумови політичного ризику
- 4) різновиди політичного ризику

13. Проект – це:

- 1) модель (прообраз, прототип) об'єкта, явища або процесу
- 2) об'єкт дослідження
- 3) система методів
- 4) структура об'єкта, явища або процесу

14. Типологія проектів за характером проєктованих змін:

- 1) мікропроекти, мегапроекти;
- 2) інноваційні, реанімаційні
- 3) освітні, науково-технічні, політичні, культурні
- 4) інвестиційні, кредитні, спонсорські, бюджетні, благодійні

15. Цільова спрямованість, чітко визначена послідовність подій, вимірюваність, часовий горизонт – це:

- 1) процес проєктування
- 2) проектна діяльність

- 3) способи оцінки проектів
- 4) основні властивості проектів

16. Інноваційні проекти визначаються як:

- 1) соціальні проекти, які здійснюються в рамках державної соціальної політики, фінансове забезпечення яких спрямовується з відповідних бюджетів
- 2) соціальні проекти, мета яких в отриманні прибутку
- 3) форма представлення індивідуальної ініціативи без зовнішнього фінансування, яка отримала суспільне визнання та здійснюється за рахунок благодійних внесків
- 4) впровадження принципово нових розробок в галузі соціального обслуговування населення

17. Малі проекти характеризуються як:

- 1) проекти, які вирішують завдання екологічного характеру, спрямовані на збереження і використання культурних надбань
- 2) проекти, які вирішують завдання, що пов'язані з наданням освітніх послуг
- 3) проекти, способом фінансового забезпечення яких є кредит
- 4) проекти, які не передбачають великої кількості споживачів, прості в управлінні, не вимагають крупного фінансування

18. Соціальний проект визначається як:

- 1) регулярно повторюване дослідження одного і того ж соціального об'єкта згідно з певною методикою на замовлення держави або конкретних органів соціального захисту населення
- 2) відзив (документ) експерта на матеріали, які надаються йому для вивчення, містить позитивні і негативні оцінки
- 3) сконструйоване соціальне нововведення, мета якого є створення, модернізація або підтримання певних матеріальних/духовних цінностей
- 4) аналітичне або графічне представлення результатів наукового дослідження, мета якого полягає у виявленні можливих варіантів розвитку соціально-політичних процесів, які спостерігаються на даний момент часу

19. До сучасних концепцій проектної діяльності відносять такі напрямки:

- 1) об'єктно-орієнтований підхід
- 2) структурно-функціональний підхід
- 3) біхевіористський
- 4) культурно-історичний
- 5) проблемно-орієнтований
- 6) суб'єктно-орієнтований

20. Предметом проектування є:

- 1) встановлення причинно-наслідкових зв'язків в межах досліджуваного соціально-політичного процесу
- 2) створення (модернізація або збереження за умов зміни середовища) цінності
- 3) контроль управлінського рішення
- 3) передбачення наслідків рішення

21. Структура концепції соціального проекту (встановіть правильну послідовність):

- 1) мета і завдання

- 2) актуальність проекту
- 3) правове, економічне, організаційне забезпечення певними засобами і ресурсами
- 4) очікувані результати від реалізації
- 5) зміст діяльності

22. Політичний проект – це:

- 1) концентроване вираження політичної діяльності, яке відображує наміри політичної організації або політика здійснити певні зміни в політичній ситуації
- 2) комплексний системний документ, який відображує основні цільові орієнтири політичної організації щодо участі у формуванні органів влади
- 3) система процедур і операцій, які здійснюються в політичній діяльності за допомогою певного інструментарію, спрямовані на досягнення певної політичної мети
- 4) комплекс запланованих заходів, обмежених у часовому вимірі та ресурсах, спрямованих на вирішення певних політичних завдань

23. Класифікація політичних проектів за сферами їх використання серед інших включає:

- 1) виборчі
- 2) регіональні
- 3) маркетингові
- 4) інвестиційні
- 5) багатетапні
- 6) комплексні

24. Доповніть визначення:

Моделювання – це _____.

25. Доповніть визначення:

Івент-аналіз – це _____.

26. Доповніть визначення:

Виборчий проект – це _____.

27. Доповніть визначення:

План у виборчій кампанії – _____.

28. Доповніть визначення:

Базовий сценарій виборчої кампанії – _____.

29. Доповніть визначення:

Основоположні (блокуючі) ресурси виборчої кампанії – _____.

30. Доповніть визначення:

Суб'єкти реалізації виборчої кампанії – _____.

Контрольні питання:

1. Розкрийте класифікацію методів політичного прогнозування за Дж.Армстронгом,
2. Розкрийте класифікацію методів політичного прогнозування за І.В.Бестужевим-Ладою.

3. Охарактеризуйте формалізовані методи політичного прогнозування (сутність, сфери застосування).
4. Охарактеризуйте експертні методи політичного прогнозування (класифікація, загальна характеристика, сфери і перспективи застосування).
5. Розкрийте сутність екстраполяції як методу політичного прогнозування (сутність, джерела, постулат наступності, інтерполяція, сфери застосування).
6. Охарактеризуйте каузальні методи прогнозування (сутність, джерела, сфери застосування).
7. Охарактеризуйте метод комісій і суду (процедура, учасники, переваги, недоліки).
8. Що являє собою моделювання як метод політичного прогнозування? Перелічіть етапи політичного моделювання.
9. Поясніть сутність трендових моделей в політичному прогнозуванні.
10. Поясніть сутність імітаційних моделей в політичному моделюванні.
11. В чому полягають потенційні можливості івент-аналізу в політичному прогнозуванні?
12. Розкрийте сутність методу Дельфі (особливості, процедура, переваги і недоліки).
13. Розкрийте сутність методу мозкового штурму (процедура, вимоги, переваги і недоліки). Охарактеризуйте метод синектики.
14. Що являє собою політична система суспільства та її інститути як провідний об'єкт політичного прогнозування?
15. Розкрийте особливості прогнозування політичних ризиків.
16. Наведіть приклади моделей оцінки політичного ризику.
17. В чому полягає застосування методів прогнозування у сфері політичних конфліктів?
18. Як відбувається вивчення громадської думки у прогностичних дослідженнях? Охарактеризуйте референдуми та вибори як своєрідні «різновиди» опитування громадської думки.
19. Поясніть сутність прогнозування у виборчих процесах. Які існують методики прогнозування результатів виборів? Що являє собою екзит-пол?
20. Розкрийте сутність соціального проектування, його методологічну основу, принципи, сучасні концепції проектної діяльності і класифікацію.
21. Поясніть специфіку політичного проектування як різновиду соціального проектування. Наведіть класифікацію політичних проектів.
22. Розкрийте процедуру розробки проектів.
23. Охарактеризуйте методи колективної роботи над проектом.
24. Проаналізуйте виборчий проект як основний різновид політичних проектів.
25. Опишіть сучасні моделі виборчих кампаній.
26. Розкрийте зміст попереднього і підготовчого етапів виборчої кампанії.
27. Розкрийте зміст основного та заключного етапів виборчої кампанії.
28. Розкрийте основні цілі, завдання і ресурси виборчої кампанії.
29. Поясніть сутність загального (стратегічного) плану виборчої кампанії.
30. Охарактеризуйте структурну і змістовну складові базового сценарію виборчої кампанії.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне завдання з дисципліни «Політичне проектування і прогнозування» передбачає **аналіз сценаріїв** політичного розвитку певної країни (на розсуд студента) або розвитку глобальної моделі світоустрою, регіональної конфігурації країн, певної політичної ситуації, внутрішньополітичного чи міжнародного конфлікту тощо. Необхідно представити принаймні три сценарії: песимістичний, оптимістичний та інерційний. Можливий і інший варіант – за бажанням студентів можна виконати **прогностичне дослідження** (тему обирає студент за погодженням з викладачем) за загальною традиційною схемою (див. додатки А, Б).

За виконану індивідуальну роботу студент максимально отримує 20 балів.

Форма звітності: результати роботи потрібно представити у друкованому вигляді відповідно до загальноприйнятних норм оформлення такого виду роботи (титул, зміст з розділами, висновки, література, додатки); орієнтовний обсяг – 20-25 сторінок.

Перш ніж приступити до виконання даної роботи, студентам слід уважно ознайомитися з цим методом, методологічними принципами і методичними рекомендаціями щодо розробки сценарію, процедурою і формою його представлення. Нижче надається певна інформація, яка допоможе у розумінні сутності даного методу та його практичного застосування (пропонується за навч. пос. *Ахременко А.С. Политический анализ и прогнозирование*, до якої доцільно звернутися для більш детального вивчення проблем сценаріотехніки в прогнозуванні).

А.Ахременко визначає принаймні два основних підходи щодо розуміння поняття та методу сценарію. Згідно з першим – *процесуальним* – сценарій є способом встановлення логічної послідовності подій з метою визначення альтернатив розвитку великих систем типу міжнародних відносин, національної економіки, політичної сфери, соціальних відносин і т.п.

Сценарій надає правдоподібний опис майбутніх подій зі встановленням ймовірного часу їх здійснення та зв'язків, у підсумку яких ці події можуть відбутися. Сценарій складається з метою уточнення умов, за яких буде вирішуватися певна проблема. Під час написання сценарію намагаються уточнити, як, виходячи з існуючої (або будь-якої іншої задуманої) ситуації, крок за кроком буде розгортатися майбутній стан досліджуваного об'єкта. Особливе значення приділяється «критичним точкам», після яких події можуть розвиватися в тому чи іншому напрямі. Сценарій – це демонстрація варіантів можливої обстановки в майбутньому і спроба встановити послідовність подій, що призведуть до неї. Тобто, сценарій відповідає на два найважливіші питання: 1) як крок за кроком може розвиватися передбачувана ситуація; 2) які альтернативи існують для кожної діючої особи на кожній стадії за умов їх сприяння процесу, його попередження або запобігання. Інший – ситуаційний підхід – інтерпретує поняття «сценарій» з акцентом не на динамічний, а на статичний стан досліджуваної системи та її середовища в майбутньому. Тобто, ситуаційний підхід розуміє під сценарієм не саму причинно-наслідкову подієву

послідовність, а картину майбутньої гіпотетичної ситуації, яка може виникнути внаслідок реалізації такого ланцюжка подій.

У сучасній прикладній політології сценаріотехніка може застосовуватися для вирішення найрізноманітніших завдань: від діагностики політичної ситуації, виявлення її значущих елементів і зв'язків до оцінки наслідків прийнятих політичних рішень чи побудови «дерева цілей». Більшість дослідників, однак, сходяться в тому, що все різноманіття прогностичних завдань може бути зведено до двох їх основних типів: 1) прогнозування розвитку політичних процесів різного рівня і масштабу, покроковий опис можливих змін політичної ситуації; 2) планування та розробка системи дій, спрямованих на досягнення певних політичних цілей, бажаної політичної ситуації. У першому випадку складений сценарій (або набір сценаріїв) носитиме *пошуковий (або генетичний)* характер, у другому – *нормативний (програмно-цільовий)*. Пошуковий сценарій описує, виходячи з існуючої ситуації, стан системи та домінуючі тенденції її трансформації, послідовність подій, які логічно призводять до можливого майбутнього стану системи. Нормативний сценарій орієнтований на визначення шляхів досягнення майбутніх бажаних станів об'єкта дослідження, які в даному випадку приймаються в якості цілей. Слід звернути увагу на відмінність нормативного сценарію від звичайного плану або програми заходів: сценарій, на відміну від програми, показує не тільки послідовність дій зацікавленої сторони, але також супутні цим діям трансформації політичної ситуації в цілому, реакції інших суб'єктів, а в деяких випадках – і коливання фонових показників.

Один з найбільш характерних прикладів складання політичного сценарію як складової комплексної системи прогнозування є широко відомий метод ПАТТЕРН (PATTERN). Він був створений в США з метою забезпечення стратегічного планування в галузі розробки і впровадження систем озброєння. Таке завдання з необхідністю передбачає визначення сукупності критеріїв вибору між різними напрямками науково-конструкторської роботи і побудову схеми розподілу ресурсів. Формулювання таких критеріїв, в свою чергу, передбачає наявність певного уявлення про ті вимоги і умови, яким повинні будуть відповідати різні види зброї через десять-п'ятнадцять років. Прогностичний сценарій, побудова якого здійснюється на одній з перших стадій процедури ПАТТЕРН, як раз і має на меті змалювати контури майбутньої зовнішньополітичної ситуації, «політичної картини світу». Йдеться про майбутню систему загроз національній безпеці держави, можливі критичні ситуації і ймовірні шляхи їх подолання, зростання політичних, а також економічних і технічних можливостей головних потенційних супротивників і союзників. Отримані в сценарії висновки використовуються потім для складання ієрархічного «дерева цілей», верхні рівні якого складають цілі глобально-стратегічного й політичного характеру («забезпечення виживання нації в разі масштабного конфлікту», «посилення домінування держави на міжнародній арені» тощо), а нижні – сприяють реалізації головних цілей і завдань конкретно-технічного та наукового характеру. Сценарій «політичної картини світу» дозволяє також зробити розстановку пріоритетів по «дереву

цілей», присвоюючи кожній з цілей і завдань власний коефіцієнт значущості. Слід зазначити, що в методі ПАТТЕРН сценарій може бути або нормативним, спочатку сформульованим в термінах політичних, економічних та ідеологічних цілей держави, або пошуковим, згодом перетворюється в «дерево цілей» за допомогою низки аналітичних процедур. Аналогічний принцип – трансформації соціально-політичного сценарію в конкретні цільові установки та критерії, що базуються на системному аналізі, – використовується в ряді інших комплексних систем прогнозування. Зокрема, такий підхід застосовується в розробленому російськими вченими селективному методі прогнозування та перспективного планування (СМП). СМП передбачає схожий з паттернівським алгоритм роботи, що включає: 1) збір профільної і фонові інформації, отримання найпростіших прогнозів з необхідної проблематики; 2) написання такого сценарію майбутнього розвитку, який би достатньо ясно розкривав генеральну мету роботи в світлі політичних, ідеологічних і економічних завдань на прогнозований період; 3) вироблення критеріїв оцінки; 4) визначення набору можливих цілей; 5) побудова «дерева цілей»; 6) експертну оцінку цілей і критеріїв; 7) розрахунок за «деревом цілей»; 8) розподіл ресурсів за обраними проблемами; 9) побудова «дерева рішень»; 10) вироблення оптимальних стратегій; 11) розподіл ресурсів за оптимальними стратегіями. І в ПАТТЕРН, і в СМП сценарій є тією аналітичною інформацією, на підставі якої ведеться уся наступна робота, тому при його складанні проявляється особлива ретельність.

Як має «виглядати» сценарій як «кінцевий продукт» аналітичної роботи? На це питання не існує однозначної відповіді. У деяких випадках сценарій може мати вигляд стандартної аналітичної записки, що містить в максимально стислій формі основні результати аналізу з найнеобхіднішими і незначними за обсягом коментарями. Він може нагадувати історичні есе, багаті деталями і подробицями, що мають метою передати не тільки реальні риси ситуації, але і її емоційний зміст, «переважаючий тон». Характер сценарію – його мова, обсяг, стиль, ступінь деталізації тощо – не може бути встановлений апріорно, він визначається стосовно до конкретної задачі дослідження.

З деякою часткою умовності можна виділити три основні види підсумкового сценарію.

1. Сценарій-есе. Характеризується вільним, близьким до публіцистичного стилем, високим ступенем деталізації, свідомою драматизацією ключових моментів викладу, відсутністю жорсткої структурованості даних. Як правило, сценарій-есе досить значні за обсягом. Серед найважливіших переваг таких сценаріїв слід відзначити високу ступінь наочності форми викладу матеріалу. Не випадково деякі дослідники проводять паралель між сценарієм в кінематографі і прогнозним сценарієм-есе. Особливе значення має така властивість сценарію, як можливість наочно проілюструвати наслідки того чи іншого рішення, коли експерту потрібно переконати аудиторію, що не володіє питанням професійно. Сценарій-есе можуть приймати різну форму, підчас досить оригінальну. Так, один із сценаріїв глобального розвитку, підготовлений Національною розвідувальною радою при ЦРУ, написаний у вигляді листа

глави Всесвітнього економічного форуму колишньому голові Федеральної резервної системи США. Лист датований 2020р. Сценарії-есе іноді використовуються як засіб агітації або контрагітації під час виборчих кампаній. Так, напередодні президентських виборів 1996 р. у Росії на сторінках преси з'явилася велика кількість статей, які можна об'єднати під загальним заголовком «Якщо комуністи прийдуть до влади». У них надався опис (природно, у виключно похмурих тонах) гіпотетичної послідовності зміни політичної та економічної ситуації в країні в разі перемоги кандидата від лівих сил. Емоційність, нарочите згущення фарб можна віднести до достоїнств таких «публіцистичних» сценаріїв, оскільки їх завданням є вплив на масову свідомість і психологію. Водночас необхідно постійно пам'ятати про те, що подібні сценарії знаходяться радше поза наукової сфери: вони спрямовані не на пізнання, а на переконання.

2. Аналітичний сценарій. Характеризується строгим стилем, наявністю чіткої структури викладу матеріалу, невеликим обсягом. Містить короткий (часом тезовий) опис вихідних і результуючих ситуацій, стисло характеризує основних політичних акторів, максимально чітку демонстрацію ходу розвитку ситуації через виділення конкретних подієвих ланцюгів. Такі сценарії в силу їх стислості значно зручніші для особи, яка приймає рішення. Крім того, вони володіють переконливістю і наочністю, хоча і дещо іншого роду, ніж сценарії-есе (переконливість «наукова» на противагу «художньої»).

3. Формалізований сценарій. У порівнянні з першими двома видами сценаріїв, що містять якісні судження експертів, формалізовані включають в себе кількісні показники. Вербальний виклад перебігу подій поєднується в них з побудовою графів, подієвих мереж, блок-схем, з використанням кількісних коефіцієнтів (імовірності, відносної важливості та ін.) У найбільш складних варіантах таких сценаріїв може використовуватися математичний апарат. Тому деякі аспекти можуть бути складні для сприйняття, вимагати спеціальної підготовки і кваліфікації. У той же час вони можуть нести в собі набагато більший обсяг необхідної для прийняття оптимального рівня інформації, ніж аналітичні сценарії і сценарії-есе. Крім того, формалізований сценарій є фактично готовою основою для побудови математичної моделі.

Таким чином, залежно від типу завдання студенти самостійно обирають формат викладу сценарію (есе, аналітичний або формалізований), визначають характер (пошуковий або нормативний). *Однак, в будь-якому разі, студенти обов'язково на початку роботи мають зробити детальний аналіз об'єкта прогнозування і прогнозного фону, здійснити прогнозну ретроспекцію та прогнозний діагноз досліджуваної ситуації і результати представити у своїй роботі. Ця вимога є необхідною для виконання індивідуального завдання. В іншому разі, за умов ігнорування такого аналізу, робота не буде оцінюватися.*

Студентам пропонується переглянути зразки можливих сценаріїв політичного розвитку у нижченаведеній літературі (безумовно, їх не слід розглядати як еталонні, а радше як приклад) та звернутися до таких робіт для більш детального ознайомлення з методикою розробки сценарію:

1. Ахременко А.С. Политический анализ и прогнозирование : учеб. пос. – М. : Гардарики, 2006. – 333с.
2. Грабовський С. Політична ситуація в Україні: спроба концептуального прогнозу // Сучасність. – 1999. – №4. – С.56-59.
3. Матс Линдгрэн, Ханс Бандхольд. Сценарное планирование и его особенности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cfin.ru/management/strategy/plan/scenario.shtml>
4. Мельвиль А.Ю., Тимофеев И.Н. Россия 2020: альтернативные сценарии и общественные предпочтения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.politstudies.ru/fulltext/2008/4/6.htm
5. Россия – 2050: стратегия инновационного прорыва / Б.Н. Кузык, Ю. В. Яковец. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2005. – 624 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kuzyk.ru/allbooks/index.phtml>
6. Стратегічне прогнозування політичних ситуацій та процесів : монографія / за заг. ред. М.А.Лепського. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – 428с.
7. Фридман Д. Следующие 100 лет: прогноз событий XXI века. – М.: Эксмо, 2010. – 326с. – С.258-321.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Релігійно-міфологічні і утопічні витoki розвитку футуроорієнтованого потенціалу суспільно-політичної думки.
2. Передбачення і прогноз: загальне і особливе.
3. Становлення прогностики, футурології і альтернативістики як системи наукових знань про майбутнє. Футурологія як напрям у дослідженні майбутнього.
4. Західна прогностика, етапи і особливості її розвитку.
5. Сучасні «фабрики думки» у формуванні прогностичної праксеології.
6. Школа радянського соціального прогнозування. Внесок В. Базарова-Руднева, О. Чижевського, К. Ціолковського, В. Вернадського та інших радянських дослідників у розвиток політичного прогнозування.
7. М. Кондратьєв і його науковий доробок в політичному прогнозуванні.
8. Роль Римського клубу в прогностичних дослідженнях глобальних проблем людства.
9. Ретропрогнозування і його роль в політичному прогнозуванні.
10. Сучасний стан політичного прогнозування в Україні: проблеми і перспективи.
11. Понятійна основа політичного прогнозування. Об'єкт і предмет політичного прогнозування
12. Сутність і проблематика політичного прогнозування. Основні функції прогнозування.
13. Методологічні основи політичного прогнозування. Принципи політичного прогнозування
14. Типи та критерії класифікації політичних прогнозів.
15. Характеристика пошукового прогнозу.
16. Характеристика нормативного прогнозу.
17. Етапи здійснення політичного прогнозу.
18. Сутність передпрогносної орієнтації і побудова моделі об'єкту політичного прогнозування. Аналіз об'єкта політичного прогнозування
19. Побудова та аналіз моделі прогнозного фону.
20. Підготовка інформації для складання прогнозів, створення інформаційного масиву прогнозного дослідження.
21. Експертні оцінки у прогнозуванні. Критерії відбору експертів.
22. Висновки і рекомендації як продукт прогностичної діяльності. Проблема верифікації політичного прогнозу.
23. Типологія методів політичного прогнозування за І. Бестужевим-Ладою і Дж. Армстронгом.
24. Загальна характеристика екстраполяційних методів політичного прогнозування.
25. Загальна характеристика каузальних методів політичного прогнозування.
26. Загальна характеристика суб'єктивних методів прогнозування. Індивідуальні експертні оцінки.

27. Колективні експертні методи політичного прогнозування: загальна характеристика.
28. Сутність методу побудови сценарію в політичному прогнозуванні.
29. Застосування методу гри в політичному прогнозуванні.
30. Метод комісій, суду і мозкового штурму.
31. Використання методу івент-аналізу в політичному прогнозуванні.
32. Метод синектики, його особливості.
33. Метод Дельфі, перспективи його використання у політичному прогнозуванні.
34. Форсайт-проекування в стратегічному розвитку держави.
35. Методи форсайт-проекування.
36. Моделювання в політичному прогнозуванні: специфіка і особливості застосування.
37. Підходи до моделювання соціально-політичних процесів. Системний підхід у політичному моделюванні.
38. Етапи моделювання в процесі здійснення політичних прогнозів.
39. Трендове і імітаційне моделювання в політичному прогнозуванні.
40. Моделі Дж. Річардсона, Т. Скокпол, П. Бурдьє та інш. у прогнозуванні політичних ситуацій та процесів.
41. Аналітико-прогностичний супровід формування державної політики. Основні напрями прогнозування соціально-політичного розвитку суспільства.
42. Політичні рішення: специфіка прийняття, практичного втілення та передбачення можливих наслідків.
43. Прогнозування у сфері політичних конфліктів.
44. Прогнозування міжнародних конфліктів як чинник глобальної стабільності.
45. Громадська думка в процесі прогнозування результатів виборів.
46. Прогнозування і забезпечення результатів виборчих кампаній. Прогностичний потенціал екзит-полів у підведенні підсумків виборчої кампанії.
47. Політичні ризики. Розрахунок їх наслідків у процесі розробки політичних прогнозів.
48. Специфіка глобального політичного прогнозування за теорією О. Панаріна. Об'єкт та предмет глобального політичного прогнозування.
49. Методологічні проблеми глобального політичного прогнозування. Основні принципи глобального політичного прогнозування
50. Перспективи утвердження нового світового порядку в концепції Ф. Фукуями. Світ-ситсемний аналіз І. Валлерстайна.
51. Теорія хвиль Е. Тофлера, її роль у розвитку футурології і політичного прогнозування. Перспективи нового світоустрою за Г. Кіссінджером.
52. Концепція зіткнення цивілізацій С. Хантингтона. Контури майбутнього в роботах З. Бжезинського.
53. Концепція альтернативної цивілізації І. Бестужева-Лади. Російська наука у прогнозуванні нових форматів розвитку глобального співтовариства.

- 54.** Поняття політичного проекту і політичного проектування. Методологічні основи політичного проектування..
- 55.** Процедура розробки проектів.
- 56.** Методи колективної роботи над проектом
- 57.** Класифікація політичних проектів. Виборча кампанія як реалізація політичного проекту.
- 58.** Сучасні моделі виборчих кампаній.
- 59.** Етапи виборчої кампанії.
- 60.** Планування виборчої кампанії.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Альтернативістика – галузь дослідження майбутнього, що охоплює можливі шляхи переходу від існуючої до альтернативної світової цивілізації, здатної подолати глобальні проблеми сучасності на основі «чистої» енергії (енергія Сонця та її похідні), сталого розвитку в сенсі відновлення порушених геобалансів, демілітаризації, екологізації та гуманізації суспільства; метод прогнозування, який заснований на побудові кількох можливих (альтернативних) сценаріїв розвитку подій у майбутньому.

Аналіз адекватності прогнозної моделі – дослідження ступеню відповідності прогнозної моделі об'єкту прогнозування за достовірністю і точністю.

Аналіз динаміки об'єкта прогнозування – виявлення і оцінка характеристики динаміки розвитку об'єкта прогнозування.

Аналіз структури об'єкта прогнозування – дослідження, яке проводиться з метою виявлення складу та взаємозв'язків елементів об'єкта прогнозування відповідно до завдань прогнозу.

Антиципація – здатність системи в тій або іншій формі передбачувати розвиток подій, явищ, результатів дій; здатність людської свідомості до випереджального відображення дійсності.

Верифікація інверсна – верифікація прогнозу шляхом, перевірки адекватності прогностичної моделі на ретроспективному періоді.

Верифікація компетентним експертом – верифікація прогнозу шляхом порівняння з думкою найбільш компетентного експерта.

Верифікація консеквентна (дублююча) – верифікація прогнозу шляхом аналітичного або логічного виведення прогнозу з раніше отриманих прогнозів.

Верифікація непряма – верифікація прогнозу шляхом його зіставлення з прогнозами, отриманими з інших джерел інформації.

Верифікація повторним опитуванням – верифікація прогнозу шляхом використання додаткового обґрунтування або зміни експертом його думки, яка відрізняється від думки більшості.

Верифікація прогнозу – оцінка обґрунтованості, достовірності і точності прогнозу.

Верифікація пряма – верифікація прогнозу шляхом його розробки методом, відмінним від первинного використання .

Верифікація урахуванням помилок – верифікація прогнозу шляхом виявлення та обліку джерел регулярних помилок прогнозу.

Вірогідність прогнозу – оцінка ймовірності здійснення прогнозу для заданого інтервалу часу.

Гіпотеза – наукове припущення, яке висувається для пояснення якогось явища і яке вимагає підтвердження (оцінки) на досвіді і теоретичного обґрунтування для того, щоб стати достовірною науковою теорією. На рівні гіпотези, як правило, надаються якісні характеристики про розвиток досліджуваного об'єкта, загальні його закономірності та риси.

Горизонт прогнозування – крайній термін, для якого прогноз дійсний з заданою точністю.

Далекостроковий прогноз – прогноз з періодом випередження понад 15 років (перспективи змін занадто приблизні і невизначені).

Джерело експертної інформації – джерело інформації про об'єкт прогнозування, має своїм змістом експертні оцінки, необхідні для досягнення мети прогнозу.

Джерело фактографічної інформації – джерело інформації про об'єкт прогнозування, має своїм змістом фактичні дані, необхідні для досягнення мети прогнозу.

Дельфійський метод – метод колективної експертної оцінки, заснований на виявленні узгодженої оцінки експертної групи шляхом їх автономного опитування в кілька турів, що передбачає повідомлення експертам результатів попереднього туру з метою додаткового обґрунтування оцінки експертів в подальшому турі.

Дерево цілей – метод прогнозування, що позначає розчленовування загальної мети на більш конкретні, які дозволяють бачити безліч приватних цілей, їх субординацію в єдності із загальним завданням, з вирішенням головної мети.

Динамічний ряд – часова послідовність ретроспективних і перспективних значень змінної об'єкта прогнозування.

Дисконтування інформації – зменшення інформативності ретроспективних значень змінних об'єкта прогнозування в міру віддалення моментів їх виміру в минуле; зважування інформації за ступенем значущості для побудови точних і надійних прогнозів.

Довгостроковий прогноз – прогноз з періодом випередження від 5 до 15 років (на перспективу серйозних якісних змін).

Достовірність прогнозу (надійність прогнозу) – оцінка ймовірності здійснення прогнозу для заданого довірчого інтервалу.

Екзогенна змінна об'єкта прогнозування – значуща змінна об'єкта прогнозування, яка обумовлена впливом певної сукупності зовнішніх змінних (факторів).

Експерт – кваліфікований фахівець з конкретної проблеми, який запрошується для винесення оцінки щодо об'єкта прогнозування.

Експертна оцінка – судження експерта або експертної групи щодо поставленого завдання прогнозу.

Експертна група – колектив експертів, сформований за певними правилами для вирішення поставленого завдання прогнозу.

Експертний метод прогнозування – метод, що базується на експертній інформації, на широкому залученні найбільш компетентних експертів і постійному підвищенні їхньої кваліфікації та відповідальності за експертизу.

Екстраполяція – метод наукового дослідження, що полягає в поширенні висновків, отриманих з спостереження над однією частиною явища, на іншу частину його.

Ендогенна змінна об'єкта прогнозування – значуща змінна об'єкта прогнозування, яка відображує його власні (внутрішні) якості.

Етап прогнозування – частина процесу розробки прогнозу, що характеризується своїми завданнями, методами і результатами.

Ефект Едипа – можливість самоздійснення або саморуйнації прогнозу, якщо до цього процесу долучається діяльність людини, протягом якої реалізуються позитивні очікування або ліквідуються застереження та загрози; мається на увазі, що саме усвідомлення і розуміння певної (передусім небезпечної) перспективи призводить до того, що суспільство зосереджується на цьому явищі і цілеспрямованими рішеннями вживає заходів, щоб прогноз здійснився або не здійснився; «ефект Едипа» носить назву за ім'ям давньогрецького царя Едипа, який дізнався від одного оракула про своє майбутнє: що, вбивши свого батька, він одружиться на своїй матері, у нього будуть діти, яких проклянуть боги і люди; тож Едип намагався запобігти пророцтва, однак доля виявилася сильнішою, і він здійснив усі передбачені незворотні помилки.

Ефект Пігмаліона (ефект Розенталя) – синонім самоздійснюваного прогнозу; психологічний феномен (обгрунтував і дав таку назву америк. психолог Роберт Розенталь у 1966р.), який полягає у тому, що очікування людини реалізації пророцтва в багатьом визначають характер його дій та інтерпретацію реакцій оточуючих, що і провокує самоздійснення пророцтва, тобто людина настільки впевнена у правильності якоїсь інформації і мимоволі діє таким чином, що ця інформація отримує фактичне підтвердження; за давньогрецькою легендою Пігмаліон (був царем Кіпру і скульптором) зробив скульптуру Галатеї настільки прекрасною, що сам закохався в неї і умолив богів оживити її, що вони і зробили на його прохання.

Завдання на прогноз – документ, що визначає цілі і завдання прогнозу і регламентує порядок його розробки; містить підставу для розробки прогнозу (постанова, наказ тощо), визначення об'єкта прогнозування, його основних характеристик, параметри прогнозу, організаційні заходи, дані про фінансування та матеріальне забезпечення, координаційний план та етапність розробки прогнозу.

Значуща змінна об'єкта прогнозування – змінна об'єкта прогнозування, яка є суттєвою для опису об'єкта відповідно до завдань прогнозу.

Імітація – побудова математичних моделей з метою навчання та верифікації рішень як результатів прогнозного дослідження.

Інерційність – припускає збереження притаманних соціально-економічним явищам та процесам тенденцій і закономірностей минулого і сьогодення в майбутньому.

Інтуїтивний підхід до майбутнього – передбачення майбутнього за допомогою інтуїції, на підсвідомому рівні, шляхом «виходу» за межі досвіду через «осяяння» або узагальнення в образній формі непізнаних зв'язків та закономірностей; інтуїція може бути заснована на життєвому досвіді або на досвіді глибокої аналітичної роботи в якійсь конкретній галузі знання.

Інформаційний масив – сукупність даних про об'єкт прогнозування, наведених у систему у відповідності з метою прогнозу і методами прогнозування.

Каузальне моделювання – установлення причинно-наслідкових зв'язків відомих фактів; виходить з того, що поведінка залежної змінної у майбутньому

не залежить вирішальним чином від минулих трендів і не може бути передбачена тільки на їх підставі, а залежить від великої кількості й інших факторів.

Квантифікація (лат. quantum) – процедура додання змістовним одиницям вимірювання кількісного позначення з метою подальшої математичної обробки даних.

Коригування прогнозу – уточнення прогнозу на підставі результатів його верифікації і / або на підставі додаткових матеріалів і досліджень.

Короткостроковий прогноз – прогноз з періодом випередження від 1 місяця до 1 року (розраховується на перспективу кількісних змін) .

Метод (грец. methodos) – це шлях пізнання; являє собою спосіб досягнення будь-якої мети, вирішення певного завдання, сукупність прийомів дослідження; підхід до вивчення будь-чого; це логічна схема аналізу в дослідженні; свідомий спосіб досягнення результату, здійснення певної діяльності; система формалізованих правил збору, обробки та аналізу доступної інформації. У більш широкому сенсі науковий метод є підтверджена досвідом теорія, яка виконує функцію примноження знання та спрямована на отримання нового знання.

Метод аналогії – загальнонауковий логічний метод, за допомогою якого на основі подібності предметів за будь-якими властивостями, ознаками чи стосунками формулюється припущення про наявність зазначених властивостей, ознак або відносин у явища, яке виступає об'єктом прогнозування.

Метод прогнозування – спосіб дослідження об'єкта прогнозування, спрямований на розробку прогнозів .

Метод історичної аналогії – метод прогнозування, заснований на встановленні і використанні аналогії об'єкта прогнозування з однаковим за природою об'єктом, випереджаючим перший у своєму розвитку.

Метод колективної генерації ідей – метод колективної експертної оцінки, заснований на стимулюванні творчої діяльності експертів шляхом спільного обговорення конкретної проблеми.

Метод експертних комісій – метод колективної експертної оцінки, що полягає в спільній роботі об'єднаних у комісію експертів, які розробляють документ про перспективи розвитку об'єкта прогнозування.

Методика прогнозування – сукупність спеціальних правил і прийомів розробки конкретних прогнозів. Вона складається з наступних **етапів** дослідження: 1) передпрогнозна орієнтація - визначення об'єкта, предмета дослідження, проблем, цілей, завдань, часу проведення, робочих гіпотез, використовуваних методів, структури й організації дослідження; 2) прогнозний фон (тло) - збирання даних, що впливають на розвиток об'єкта. До них відносять прийняті рішення, нові документи, безпосередні події тощо, при цьому враховуються процеси в суміжних непрофільних галузях; 3) вихідна модель - узагальнене бачення об'єкта в системі основних показників, параметрів, що відображають його характер і структуру; 4) пошуковий прогноз – проекція вихідної моделі в майбутнє з урахуванням факторів прогнозного фону з метою виявлення проблем, що потребують вирішення; 5) нормативний

прогноз – проекція вихідної моделі в майбутнє відповідно до заданих цілей та норм за заданими критеріями; б) оцінка ступеня вірогідності та уточнення прогностичних моделей через систему експертного опитування; 7) вироблення рекомендацій при підготовці оптимального рішення на основі зіставлення прогностичних моделей.

Методологія – галузь знань про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності.

Модель – система або матеріальна, або така, що мисленнєво представляється, яка відображує і відтворює об'єкт дослідження; в іншому значенні розуміється як об'єкт, що відтворює, імітує будову, функції, дії будь-якого іншого об'єкта, пристрою; образ, аналог, схема якогось фрагмента реальності - оригіналу.

Моделювання – відтворюваність основних характеристик досліджуваного об'єкта на іншому об'єкті, спеціально створеному для цих цілей.

Мозкова атака – колективна оцінка, регламентована особливими правилами, заснована на стимулюванні творчої діяльності експертів шляхом спільного обговорення проблеми.

Надійність прогнозу – міра якості прогнозу, що характеризує ймовірність того, що прогноз виправдується.

Наукове передбачення – випереджальне відображення дійсності, засноване на пізнанні законів природи, суспільства і мислення.

Нормативне прогнозування – визначення можливих шляхів розвитку об'єкта на основі заздалегідь заданих норм, ідеалів, цілей.

Нормативний прогноз – прогноз, змістом якого є визначення шляхів і термінів досягнення можливих станів об'єкта прогнозування в майбутньому, прийнятих в якості мети; його завдання: 1) продемонструвати найбільш бажані (або, навпаки, небажані) для даного суб'єкта політики альтернативи розвитку; 2) виявити фактори, тенденції, суб'єктів, на які заданий суб'єкт політики може впливати з метою реалізації найбільш сприятливих альтернатив (або запобігти найменш сприятливим наслідкам).

Обґрунтованість прогнозу – ступінь відповідності методів та вихідної інформації об'єкту, цілям та завданням прогнозування.

Об'єкт прогнозування – процеси (явища, події), на які спрямовані пізнавальна та практична діяльність суб'єкта прогнозування.

Оперативний (поточний) прогноз – прогноз з періодом випередження до 1 місяця (не очікується ні якісних, ні кількісних змін).

Параметр об'єкта прогнозування – кількісна характеристика об'єкта прогнозування, яка є або приймається за постійну протягом періоду підстави і періоду випередження прогнозу.

Передбачення – визначення явищ природи і суспільства, що відносяться до майбутнього або невідомі зараз, але піддаються виявленню; випереджувальне відображення дійсності, засноване на пізнанні законів розвитку об'єкта або процесу (включає в себе і прогноз); судження про стан об'єкта в майбутньому, засноване на пізнанні закономірностей розвитку об'єкта. Існує в 3-х формах: наукове, ненаукове, емпіричне.

Період випередження прогнозу (прогнозований період, дальність прогнозу) – проміжок часу, на який розробляється прогноз .

Період підстави прогнозу – проміжок часу, на базі якого будується ретроспекція.

План – намічена на певний період часу робота з характеристикою її цілей, змісту, обсягу, а також методів, послідовності і термінів виконання; має директивний характер.

План у виборчій кампанії – комплексний системний документ, який відображує основні цільові орієнтири політичної організації щодо участі у формуванні органів влади і здійснення діяльності щодо ефективної реалізації політичних проектів та інших дій з метою отримання права формування даних органів влади; загальний (стратегічний) план виборчої кампанії являє собою документ, що відображує загальні стратегічні цілі організації у виборчій кампанії та основні аспекти діяльності щодо їх досягнення.

Повнота вихідної інформації – ступінь забезпеченості прогнозування достовірною вихідною інформацією.

Показники (об'єкта прогнозування) – якісні та кількісні характеристики окремих властивостей і станів соціальних об'єктів і процесів, сукупність яких відображає їх істотні особливості в статистиці і динаміці.

Політичний проект – комплекс запланованих заходів, обмежених у часовому вимірі та ресурсах, спрямованих на вирішення певних політичних завдань

Помилка прогнозу – величина, що характеризує розбіжність між фактичними і прогнозними значенням показника. Має ту ж розмірність, що і прогнозований показник і залежить від масштабу зміни рівнів часового ряду.

Пошукове прогнозування – прогнозування можливого майбутнього на основі поточного розвитку об'єкта.

Пошуковий прогноз – прогноз, змістом якого є визначення можливих станів об'єкта прогнозування в майбутньому, його завдання: 1) продемонструвати альтернативи політичного розвитку, які можуть бути реалізовані з тією або іншою ймовірністю; 2) виявити фактори, тенденції, можливі дії суб'єктів, що впливають на реалізацію певної альтернативи розвитку.

Припущення – здогадка, попереднє міркування.

Презентистський підхід до майбутнього – ототожнення минулого і майбутнього часу з теперішнім часом.

Приєм прогнозування – одна або кілька математичних або логічних операцій, спрямованих на отримання конкретного результату в процесі розробки прогнозів.

Принцип альтернативності – принцип прогнозування, який вимагає розробки варіантів прогнозу, виходячи з особливостей робочої гіпотези, постановки мети (в нормативному прогнозуванні), завдань та варіантів прогнозного середовища.

Принцип безперервності – принцип прогнозування, який вимагає коригування прогнозу в міру надходження нових даних про об'єкт прогнозу або зміни зовнішніх факторів.

Принцип верифікації – принцип прогнозування, який вимагає визначення достовірності, обґрунтованості і точності прогнозу.

Принцип рентабельності прогнозування – принцип прогнозування, що вимагає перевищення економічного ефекту від використання прогнозу над витратами на його розробку

Принцип системності прогнозування – принцип прогнозування, що вимагає взаємопов'язаності і співвідпорядкованості прогнозів об'єкта прогнозування, прогнозного фону (тла) та інших важливих факторів.

Принцип узгодженості – принцип прогнозування, який вимагає узгодження нормативних і пошукових прогнозів різної природи і різного періоду випередження.

Провіденціалізм – розуміння історії як прояви зовнішніх по відношенню до неї божественних сил (провидіння).

Прогноз – науково обгрунтовані судження про можливі стани об'єктів в майбутньому та/або про ймовірні альтернативні шляхи і терміни їх реалізації; багатоваріантна гіпотеза про можливі шляхи розвитку об'єкта, але разом з тим вона представляє собою найбільш обгрунтований і ймовірний вибір одного з можливих варіантів ходу подій.

Прогноз активний – прогноз, який впливає на об'єкт прогнозування; усі нормативні прогнози та ті пошукові, якщо вони стали підставою для початку розробки рішення з метою зміни ситуації.

Прогноз багатомірний – прогноз, який містить кілька якісних або кількісних характеристик об'єкта прогнозування.

Прогноз глобальний – прогноз, що стосується майбутнього всієї планети Земля та Людства в цілому.

Прогноз загальнодержавний – прогноз, що стосується держави в цілому; залежно від того, до кількох держав або частини держави стосуються прогнози, розрізняють: міждержавні, регіональні, міжрегіональні, локальні прогнози.

Прогноз комплексний – прогноз, який містить елементи пошукового і нормативного прогнозів.

Прогноз одномірний – прогноз, який містить одну якісну або кількісну характеристику об'єкта прогнозування.

Прогноз пасивний – прогноз, який не впливає на об'єкт прогнозування.

Прогноз політичний – науково обгрунтовані судження про можливі стани політичної системи (або окремих її об'єктів/суб'єктів) в майбутньому та/або про ймовірні альтернативні шляхи і терміни їх реалізації, що тісно пов'язано з можливістю оперативної реакції на них у вигляді політичних рішень.

Прогноз самоздійснюваний (ефект самореалізації, самоздійснення прогнозу) – прогноз, який має настільки сильний вплив, що справджується навіть за відсутності реальних передумов задля цього.

Прогноз самоспростовуваний – (ефект самоспростовування, самозаперечення, саморуйнації прогнозу) – прогноз, який не реалізується на практиці, проте саме в цьому і полягає його завдання; спрямований на те, щоб продемонструвати негативні наслідки здійснення одного з можливих варіантів розвитку політичної ситуації для того, щоб особи, які приймають рішення, могли зосередити на даній проблемі підвищену увагу і запобігти подібному розвитку подій.

Прогнозна альтернатива – один з прогнозів, що складає повну групу можливих взаємовиключних прогнозів.

Прогнозна екстраполяція – метод прогнозування, заснований на перенесенні в майбутнє тенденцій, що спостерігаються в минулому і зафіксованих у сьогоденні.

Прогнозний горизонт – максимально можливий період випередження прогнозу заданої точності; крайній термін, для якого прогноз дійсний із заданною точністю.

Прогнозний діагноз – етап прогнозування, на якому досліджується систематизований опис об'єкта прогнозування і прогнозного фону з метою виявлення тенденції їх розвитку та вибору (розробки) моделей і методів прогнозування.

Прогнозна інформація – відомості, знання, які отримані під час прогностичного дослідження, узагальнені та сформульовані.

Прогнозна модель – модель об'єкта прогнозування, дослідження якої дозволяє отримати інформацію про можливі стани об'єкта в майбутньому і (або) шляхи і терміни їх здійснення.

Прогнозна перспекція – етап прогнозування, на якому за результатами діагнозу розробляються прогнози об'єкта прогнозування і прогнозного фону, здійснюються верифікація і синтез прогнозів.

Прогнозна ретроспекція – етап прогнозування, на якому досліджується історія розвитку об'єкта прогнозування прогнозного фону з метою отримання їх систематизованого опису.

Прогнозна тенденція – узагальнена якісна характеристика напрямку розвитку об'єкта прогнозування.

Прогнозний фон (тло) – сукупність зовнішніх по відношенню до об'єкта прогнозування умов, суттєвих для вирішення завдання прогнозування.

Прогнозний експеримент – дослідження на прогнозних моделях шляхом варіювання характеристик об'єкта прогнозування, що входять в модель, з метою виявлення можливих припустимих і неприпустимих прогнозних варіантів і альтернатив розвитку об'єкта прогнозування.

Прогнозування соціальне – дослідження соціальної системи на більш глибокому рівні, що дає можливість передбачати, прогнозувати майбутнє та одночасно виступати як синтез різноманітних знань про суспільство.

Прогнозуюча інформація – інформація не тільки про стан системи, але й про тенденції її розвитку, про альтернативи, різні шляхи досягнення мети, про можливі зміни в майбутньому.

Прогностика – наукова дисципліна про закони прогнозування теорію і методику розробки прогнозів.

Програма – сукупність заходів, необхідних для вирішення політичних, науково-технічних, соціальних, соціально-економічних та інших проблем або будь-яких їхніх аспектів; це документ з чітко сформульованими цілями і завданнями, узгоджений за строками виконання, джерелами фінансування та конкретними виконавцями.

Проект – 1) рішення щодо конкретного заходу, об'єкта тощо, необхідного для реалізації того чи іншого аспекту програми. 2) модель (прообраз, прототип) об'єкта, явища або процесу.

Проект виборчий – комплекс заходів політичної організації щодо забезпечення ефективної її участі у виборах до органів державної влади і місцевого самоврядування; формою реалізації виборчого проекту політичної організації є виборча кампанія.

Проект соціальний – сконструйоване соціальне нововведення, мета якого є створення, модернізація або підтримання певних матеріальних/духовних цінностей.

Релігійний підхід до майбутнього – віра у те, що майбутнє визначається надприродними – божественними або містичними силами; особливістю цього підходу є те, що згідно з ним можна не тільки передбачити майбутнє (шляхом божого одкровення, через пророків), а й впливати на нього за допомогою молитви, ритуалів, магії, заклинань тощо.

Ретроальтернативістика – метод вивчення минулого, який заснований на припущеннях про те, як могли б розвиватися події за умови певних змін тих або інших факторів чи обставин.

Система прогнозування – система методів прогнозування і засобів їх реалізації, яка функціонує у відповідності з основними принципами прогнозування.

Середньостроковий прогноз – прогноз з періодом випередження від 1 року до 5 років (розраховується на перспективу не тільки кількісних, а й виникаючих якісних змін).

Складність об'єкта прогнозування – характеристика об'єкта прогнозування, яка визначає різноманітність його елементів, властивостей, відносин.

Соціальне передбачення – форма випереджаючого відображення дійсності, спрямована на визначення суспільних явищ, що відносяться до майбутнього або невідомі в даний момент, але піддаються виявленню і використанню в теорії і практиці управління.

Соціальне проектування – специфічна діяльність, пов'язана з науково-обґрунтованим визначенням параметрів формування майбутніх соціальних об'єктів або процесів з метою забезпечення оптимальних умов для виникнення, функціонування та розвитку нових або реконструйованих об'єктів.

Статистична інформація – сукупність відомостей соціально-економічного та політичного характеру, на основі яких здійснюються функції обліку, планування, управління і прогнозування.

Структура об'єкта прогнозування – спосіб внутрішньої організації і зв'язків елементів об'єкта прогнозування.

Суб'єкт прогнозування – організація, заклад, установа або окрема особа, яка здійснює розробку прогнозу.

Сценарій – опис логічної послідовності подій з метою визначення альтернатив розвитку великих систем типу міжнародних відносин, національної економіки, політичної сфери, соціальних відносин і т.п.; надає правдоподібний опис

майбутніх подій зі встановленням ймовірного часу їх здійснення та зв'язків, у підсумку яких ці події можуть відбутися.

Тенденція – основний напрямок, закономірність розвитку явища.

Тренд – аналітичне або графічне представлення зміни змінної в часі, отримане в результаті виділення регулярної складової динамічного ряду.

Управління політичними проектами – це вид управлінської діяльності в політичній сфері, спрямований на вирішення політичних та інших завдань шляхом розробки і реалізації політичних проектів.

Утопічний підхід до майбутнього – уможливає уявлення людей про бажане майбутнє, відповідно до створених ними самими «ідеальних моделей» майбутнього; ці моделі зазвичай представляються як істинно наукові, але в дійсності такими не є, оскільки базуються не на знанні об'єктивних законів, а на суб'єктивних уявленнях про ідеальне майбутнє.

Утопія – довільне уявлення про бажане майбутнє, не пов'язане з провіденціалізмом, але не засноване на науковому розумінні закономірностей розвитку суспільства і природи.

Фактографічний метод прогнозування – метод, який базується на використанні джерел фактографічної інформації.

Фактор – причина, рушійна сила процесу або одна з основних його умов.

Футурологія – галузь наукових знань, що досліджує перспективи розвитку людства.

Футурофобія – страх перед майбутнім і страх перед невідомим новим.

Характеристика об'єкта прогнозування (ознака) – якісне або кількісне відображення будь-якої властивості об'єкта прогнозування; відповідно до природи і ступеню формалізації уявлення досліджуваної властивості, характеристики є або якісними, або кількісними; останні у разі зміни протягом періоду підстави та/або періоду випередження прогнозу називаються змінними об'єкта прогнозування (іноді – показниками).

Часовий ряд – ряд спостережень за значеннями деякого показника (ознаки) об'єкта прогнозування, упорядкований у хронологічній послідовності, тобто в порядку зростання параметру часу.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Баваров А.С. Метод сценариев как разновидность интуитивно-логических методов прогнозирования. – М., 1990. – 234 с.
2. Бестужев-Лада И.В. Впереди XXI век: перспективы, прогнозы, футурологи. Антология современной классической прогностики 1952-1999. – М.: Academia, 2000. – 854 с.
3. Бестужев-Лада И.В. Нормативное социальное прогнозирование. – М.: Наука, 1987. – 815с.
4. Бестужев-Лада И.В. Поискное социальное прогнозирование. – М.: Наука, 1984. – 740 с.
5. Бестужев-Лада И.В. Прогнозирование в социологических исследованиях: Методологические проблемы. – М., 1978. – 351 с.
6. Бестужев-Лада И.В. Рабочая книга по прогнозированию. – М.: Мысль, 1982. – 620 с.
7. Бестужев-Лада И.В., Наместникова Г.А. Социальное прогнозирование. – М., 2002. – 348 с.
8. Бестужев-Лада И.В., Наместникова Г.А. Технология прогнозных разработок социальных процессов. – М.: Поиск, 1992. – 670 с.
9. Боришполец К.А. Методы политических исследований. – М., 2005. – 221с.
10. Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. – К.: Генеза, 2006. – 400 с.
11. Коваленко А. О. Політичний аналіз і прогнозування. – Навчальне видання. – К.: Науковий світ, 2002. – 202с.
12. Луков В.А. Социальное проектирование: учебное пособие. – М.: Мзд-во Московского гуманитарного университета «Флинта», 2007. – 240с.
13. Методи прогнозування в системах підтримки прийняття рішень: наук.-навч. вид-ня / Станіслав Олексійович Довгий, Петро Іванович Бідюк, Олександр Миколайович Трофимчук, Олександр Іванович Савенков. – К.: Азимут - Україна, 2011. – 608 с.
14. Сухарев М. Г. Методы прогнозирования: учеб. пос.– М.: РГУ нефти и газа, 2009. – 208 с.
15. Телешун С., Баронін А. Політична аналітика прогнозування та політичні консультації. – К., 2001. – 356с.

Додаткова

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования: Пер. с англ. – М.: Академия, 1999. – 920 с.
2. Бестужев-Лада И.В. Альтернативная цивилизация. – М.: Владос, 1998. – 690 с.
3. Бешелев Д., Гурвич Ф. Г. Экспертные оценки. – М.: Наука, 1973. – 361 с.

4. Брушлинский А. В. Мышление и прогнозирование: (лог. - психол. анализ) / Андрей Владимирович Брушлинский. – М.: Мысль, 1979. – 230 с.
5. Буздалин А.В. Верификация прогнозов. Случай многоточечных экспертных оценок. Формирование новой парадигмы обществоведения. – М.: Международный Фонд Кондратьева Н.Д., 1996. – 611 с.
6. Веймер Д.Л., Вайнінг Е.Р. Аналіз політики: концепції і практика. – К.: Вид-во С.Павличко «Основи», 2000. – 654 с.
7. Гвишиани Д.М. Процессы глобального развития: моделирование и анализ. – М., 1984. – 293 с.
8. Гордон Т. Дж. Новые подходы к методу Дельфи. – М., 1972. – 226 с.
9. Кононенко И.В. Долгосрочный прогноз социально-экономического развития Украины. – Харьков, 1999. – 327 с.
10. Лисичкин В.А. Теория и практика прогностики. Методологические аспекты. – М., 1972. – 342 с.
11. Лисичкин В.А. Теория и практика прогностики. – М.: Наука, 1972. – 264 с.
12. Литвак В. Г. Пути повышения качества прогнозов. – М., 1990. – 461 с.
13. Крымский С.Б., Пилипенко В.Е., Салюк Ю.В. Верификация социальных прогнозов (методологический аспект). – К., 1992. – 115с.
14. Панарин А.С. Искушение глобализмом. – М.: Эксмо-пресс, 2002. – 542 с.
15. Панарин А. Глобальное политическое прогнозирование. – М.: Алгоритм, 2000. – 352 с.
16. Прогнозное социальное проектирование. – М., 1994. – 219 с.
17. Прогностика. Терминология. – М., 1990. – 56 с.
18. Стратегічне прогнозування політичних ситуацій та процесів: монографія / за заг. ред. М.А.Лепського. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – 428с.
19. Сидельников Ю.В. Пути повышения качества прогнозов. – М., 1990. – 296 с.
20. Сидельников Ю.В. Теория, организация экспертного прогнозирования. – М., 1990. – 347 с.
21. Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування: збірник науково-експертних матеріалів / за заг. ред. М.М.Розумного. – К.: НІСД, 2007. – 94 с.
22. Тавокин Е.П. Социологические прогнозы электорального поведения. – Ж.: Социологические исследования, 1996. – 304 с.
23. Тоффлер А. Футурошок. – СПб: Лань, 1997. – 461 с.
24. Яковец Ю.В. Формирование новой парадигмы обществоведения. – М., 1996. – 270 с.
25. Янч Э. Научно-техническое прогнозирование. – М., 1974. – 395 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Етапи проведення прогностичного дослідження

- 1. Передпрогнозна орієнтація (програма дослідження).** Йде уточнення завдання на прогноз, аналізується характер прогнозу, його масштаби, періоди підстави і попередження, формулюється мета і завдання, робочі гіпотези, визначаються методи і сам процес організації прогнозування. Однак головним моментом є *аналіз об'єкта прогнозування*. Мета аналізу – розробка прогностичної моделі, що дозволяє отримати прогнозну інформацію про об'єкт. Опис об'єкта починається вже при розробці завдання на прогноз. Спочатку проводиться попередній опис, який містить відомості про найбільш узагальнені показники об'єкта. При аналізі об'єкта прогнозування варто дотримуватися методичних принципів: принцип *системності* (вимагає розглядати об'єкт і прогностичний фон у відповідності з цілями і завданнями дослідження); принцип *природної специфічності* (передбачає обов'язкове врахування специфіки природи об'єкта прогнозування, закономірностей його розвитку, абсолютних і розрахункових значень меж розвитку); принцип *аналогічності* (припускає при аналізі об'єкта постійне співставлення його властивостей з відомими в даній галузі подібними об'єктами і їх моделями з метою відшукування об'єкта-аналога і використання при аналізі та прогнозуванні його моделі або окремих її елементів; дозволяє, з одного боку, мінімізувати витрати на аналіз і прогноз шляхом використання частини готових прогностичних моделей, а з іншого – забезпечує верифікацію прогнозів шляхом співставлення з прогнозами об'єктів-аналогів).
- 2. Побудова вихідної (базової) моделі прогнозованого об'єкта** методами системного аналізу. Для уточнення моделі можливе опитування населення та експертів. У теорії системного аналізу використовуються два підходи до аналізу і синтезу подібних структур, які можна застосувати й до аналізу об'єктів прогнозування. *Перший підхід називається об'єктним*, він передбачає виділення підсистем шляхом поелементного ділення об'єктів на дрібніші. Кожен з останніх потім розглядається в якості об'єкта прогнозування відповідного рівня ієрархії. При такому структуруванні кожна система (підсистема) розглядається як сукупність властивостей і взаємозв'язків відповідного об'єкта. Об'єктний принцип аналізу структури системи рекомендується в тому випадку, коли об'єкт має кількісно складну структуру при відносно невеликих складнощах та розмаїтті складових підсистем (первинних об'єктів). Доцільно виділяти групи схожих за властивостями первинних об'єктів і аналізувати найбільш типові характеристики кожної групи. Цим істотно спрощується рішення задачі. *Другий підхід* до аналізу і синтезу структур називається *функціональним*. Він відрізняється від об'єктного тим, що за основу структурного членування об'єкта береться функціональна ознака. Цей підхід рекомендується в тому випадку, коли число первинних об'єктів, які становлять об'єкт

прогнозування, невелика, але самі вони є досить складними за своїми характеристиками та взаємозв'язкам. Тоді доцільно виділяти групи подібних функцій і простежувати їх реалізацію незалежно від приналежності до тих чи інших первинних об'єктів.

3. **Збір даних прогнозного тла (фону)** методами, про які говорилося вище. Прогнозне тло (фон) – це сукупність зовнішніх по відношенню до об'єкта прогнозування умов, істотних для вирішення завдання політичного прогнозування. Наприклад, прогноз стабільності політичної системи передбачає як необхідну умову облік прогнозів економічного розвитку на перспективу.
4. **Побудова динамічних рядів показників** – основи, стрижня майбутніх прогнозних моделей методами екстраполяції; можливо узагальнення цього матеріалу у вигляді прогнозних предмодельних сценаріїв. Динамічний ряд – це тимчасова послідовність ретроспективних значень змінної об'єкта прогнозування. У свою чергу змінна об'єкта прогнозування означає кількісну характеристику об'єкта, яка є або приймається за змінювану протягом періоду заснування і періоду випередження прогнозу.
5. **Побудова серії гіпотетичних (попередніх) пошукових моделей** методами пошукового аналізу профільних і фонових показників з конкретизацією мінімального, максимального і найбільш вірогідного значення. Змістом пошукового прогнозу є визначення можливих станів об'єкта прогнозування в майбутньому. До пошукових методів зазвичай відносять екстраполяцію, а також історичну аналогію, написання сценаріїв, аналітичний метод та ін.
6. **Побудова серії гіпотетичних нормативних моделей** прогнозованого об'єкта методами нормативного аналізу з конкретизацією значень абсолютного (тобто необмеженого рамками прогнозного фону) і відносного (тобто, прив'язаного до цих рамок) оптимуму за заздальгідь визначеними критеріями згідно заданим нормам, ідеалам, цілям. Цілі і норми повинні бути реальними.
7. **Оцінка достовірності і точності, а також обґрунтованості (верифікація) прогнозу** – уточнення гіпотетичних моделей методами опитування експертів. Методами перевірки достовірності прогнозу слід вважати його наукову обґрунтованість, логічну доказовість, експериментальну перевірку і інтуїтивну очевидність.
8. **Вироблення рекомендацій для рішень у сфері управління** на основі зіставлення пошукових і нормативних моделей.
9. **Розбір (експертиза) підготовленого прогнозу і рекомендацій**, їх доопрацювання з урахуванням обговорення та здавання замовнику.
10. **Знову передпрогнозна орієнтація** на основі зіставлення матеріалів вже розробленого прогнозу з новими даними прогнозного фону; початок нового циклу дослідження (прогнозування має бути таким же безперервним, як цілепокладання, планування, взагалі управління, підвищенню ефективності якого воно покликане служити) .

**Приклад макету прогнозного дослідження
на тему: «ПРОГНОЗУВАННЯ БЕЗРОБІТТЯ
(НА МАТЕРІАЛІ РЕГІОНУ)»**

(друк. за навч. пос. И.Н.Дашибалова Прогнозирование и проектирование в социальной работе (с региональным компонентом) – Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ, 2006. – 104 с.)

Розділ I. Теоретична частина. (Предпрогнозна ситуація)

Етап 1. Формулювання проблеми.

а) Аналіз зовнішньої обстановки включає в себе загальну характеристичну політичної, соціально-економічної (в окремих випадках культурної) сфери. У даному пункті доцільно розглянути наступну групу факторів:

- економічні фактори: тип економіки (ринкова, планова), економічні кризи і підйоми;
- якість соціального життя;
- соціально-правові механізми: війна, революція, стихійні лиха і т.д.;
- міграційні процеси;
- рівень культури, культура праці;
- науково-технічний процес, розвиненість технологій;
- демографічні коливання.

Сучасне російське суспільство – це суспільство транзитивного (перехідного) типу. Радикальне реформування політичної, економічної, соціальної сфер, що почалися в кінці 1993, призвели до різноманітності форм власності, створенню багатосекторної економіки, зміни структури зайнятості населення, умов отримання і структури доходів і як наслідок – зміна соціального статусу різних груп і верств населення, поглиблення диференціації в розподілі матеріальних благ.

б) Аналіз внутрішньої обстановки. Тут можливий розгляд наступних факторів:

- конверсія військового виробництва;
- скорочення армії;
- рівень розвитку служб зайнятості;
- не виважені соціально-політичні рішення місцевої влади.

Етап 2. Предметом дослідження є ринок праці. При прогнозуванні ситуації на ринку праці аналізуються відомості про вільні робочі місця та вакантні посади, про звільнених працівників. Окремо враховуються число людей, звільнених за власним бажанням і в зв'язку з вивільненням пенсіонерів, громадян, які раніше не працювали, соціально слабо захищених категорій населення.

Прогнозне дослідження ринку праці проводиться за трьома блоками: пропозиція робочої сили, попит на неї і розподіл.

Етап 3. Об'єктом дослідження є працездатне населення регіону за наступними категоріями:

- звільнені працівники;
- особи, що міняють місце роботи ;
- мігранти в економічно активному віці;
- військовослужбовці, звільнені з лав ЗС та члени їх сімей;

- особи, звільнені з установ, що виконують покарання за судом;
- молодь, випускники середніх шкіл, вишів, коледжів;
- інваліди, які можуть працювати.

Етап 4 . Час заснування і випередження прогнозу.

Прогнозне дослідження проводитиметься з 1 жовтня по 1 грудня 1999р., результатом якого стане поточний прогноз (1 рік) безробіття на 2000 рік.

Етап 5. Організація прогнозу.

Прогнозне дослідження базуватиметься на зборі даних статистичного характеру, отримання яких передбачається через розіслані запити в різні організації (дати перелік організацій). Дослідження характеру безробіття та її складу передбачається отримати за допомогою опитування безробітних за місцем отримання ними допомоги з безробіття.

Етап 6. Опис методів прогнозування.

Отримані статистичні дані (в результаті надісланих запитів) обробляються і будується динаміка прогнозу методом математичної екстраполяції. Опитування безробітних проводиться методом анкетування. (Зразок анкети обов'язково додається!)

Етап 7. Формулювання гіпотез.

Гіпотеза 1 . Загальна чисельність в 2000 р. в регіоні зросте .....

Гіпотеза 2. ....

Розділ II . Практична частина (емпіричне дослідження)

Етап 1. Збір необхідної статистичної інформації про різні сторони об'єкта (запит в різні установи) за раніше перерахованими категоріями.

Особи, які змінюють місце роботи. Найменування підприємств. Середньорічна чисельність працівників за попередній період. Чисельність звільнених з причини плинності кадрів, в т.ч. за власним бажанням, за порушення трудової дисципліни. Разом по місту. Тощо.

Етап 2. Опитування зайнятого населення з проблем зайнятості засобом анкетування. (Зразок анкети обов'язково додається!)

Етап 3. Пошуковий прогноз.

Обробка отриманих статистичних даних методом екстраполяції за категоріями, викладеним та наведеним у таблиці 1 (обов'язково додається). Потреба у працівниках за 1998, 1999, 2000 на створюваних нових робочих місцях відповідно 5 тис., 10 тис., 15 тис. і т.д.....

Аналіз вибірки за соціально-демографічними показниками, підведення підсумків анкетування.

В опитуванні взяло участь 200 осіб. З них:

чоловіки - 100 - (50 %)

жінки - 100 - (50 %)

мають ВО - 20 - (10 %)

мають СТО - т.д. ....

Етап 4. Опитування експертів (працівників центру зайнятості) методом інтерв'ювання. Результати опитування повинні показати чи вірні раніше отримані дані.

Висновок

Результати отриманих нами відомостей і відповідна їх обробка показали, що
.....

Гіпотеза 1 підтвердилася повністю ...

Гіпотеза 2 підтвердилася частково ...

На основі отриманих даних можливі наступні рекомендації службам зайнятості, організаціям і установам міста.....:

1. Центрам зайнятості бути більш наполегливими перед місцевими органами влади, які приймають рішення про квотування робочих місць для таких категорій населення як жінки, інваліди, молодь.
2. По відношенню до підприємств і організацій повинні застосовуватися штрафні санкції, якщо вони не виконують рішення про обов'язкове квотування робочих місць для слабokonкурентних верств населення.

ОЦІНКА ПОЛІТИЧНОГО РИЗИКУ КРАЇНИ

(друк. за навч. пос. Краснов Б.И., Авцинова Г.И., Сосина И.А. Политический анализ, прогноз, технологии. Учебное пособие. Под общей редакцией В.И. Жукова. – М., 2002. - 250 с. – С.135-139)

Метод дослідження ризиків інвестування, запропонований агентством *Business Environment Risk Intelligence (BERI)*. Модель «BERI», створена наприкінці 60 -х років у США професором Ф.Ханнером, стала однією з перших прикладних моделей дослідження політичного ризику. Нині інститут ХАННЕР пропонує споживачам три види індексів ризику: «PRI» (Political Risk Index), «Foreland» і власне «BERI». У первинному вигляді модель «BERI» представляла собою набір з 15 змінних, найбільш важливих, з точки зору авторів, для характеристики країни. Кожна змінна має свою «вагу» за ступенем важливості та впливу на цілі транснаціональних корпорацій (Таблиця 1).

У такому вигляді система показників надходить до експертів. Інститут організовує обговорення проблем за відомим методом «Дельфі» з використанням єдиної для всіх експертів шкали. Експертна шкала (від 0 до 4) є інструментом, який дозволяє кількісно виявити ступінь невизначеності. Цифра 4 відповідає повній визначеності в оцінці події, а цифра 0 – відповідно повній невизначеності. Експерт, спираючись на цю шкалу, вважає, що в країні «Х», наприклад, політична стабільність гарантована в середньостроковій перспективі. У цьому випадку, вага даної змінної « 3» множиться на 4. Якщо ж політична ситуація потенційно вразлива, але уряд стійкий, то «3» множиться на 3. Якщо опозиційні сили досить активні і мають підтримку у частини населення, то вага змінної множиться на 2. У разі великої ймовірності зміни влади (на експертній шкалі це відповідає «1») підсумковий результат відповідає «3». Якщо ж у результаті якихось політичних подій до влади прийшли нові сили, то підсумкова сума «0» – повна невизначеність. Таким чином, експерти, оцінюючи за запропонованою шкалою вагу всіх 15 змінних, в результаті отримують єдиний індекс, що складається з суми всіх оцінених змінних. Вага всіх змінних становить 25, повна визначеність на експертній шкалі – 4, отже, індекс по всім змінним, що означає повну визначеність, дорівнює 100 .

Цінність цієї моделі у тому, що кожна країна має свій індекс. Це дозволяє класифікувати і порівнювати їх в кількісній формі, і, в кінцевому рахунку, обирати найменш ризиковані країни для інвестування або використовувати різні стратегії залежно від рівня ризику.

Таблиця 1

<i>Найменування змінної</i>	<i>Вага змінної</i>
Політична стабільність	3.0
Ставлення до іноземних інвесторів	1.5
Рівень націоналізації	1.5
Ступінь інфляції	1.5
Стан платіжного балансу	1.5
Ступінь «бюрократизації»	1.0

Ступінь економічного зростання	2.0
Конвертованість валюти	2.0
Здійсненність контрактів	1.5
Вартість робочої сили	2.0
Ступінь професійної підготовки	1.5
Розвиток інфраструктури	1.0
Місцеве управління	1.0
Наявність короткострокових кредитів	2.0
Наявність довгострокових кредитів	2.0
<i>Сумарна вага</i>	<i>25</i>

Political Risk Index («Принц») орієнтований переважно на політичне середовище досліджуваних країн. Індекс PRI заснований на експертних оцінках 10 політичних змінних і результує соціально-політичний аналіз ризику. Кожний з 10 показників оцінюється за семибальною шкалою. Максимальна оцінка в сім балів вказує на найбільш сприятливий інвестиційний клімат і найменший ризик. Позитивна інвестиційна ситуація в країні оцінюється в 70 балів. Але до цієї цифри можуть додаватися так звані «бонуси», які призводять до її збільшення до 100-бального підсумкового показника. Десять показників в моделі розділені на три групи: «Внутрішні причини політичного ризику», «Зовнішні причини політичного ризику» і «Симптоми політичного ризику» (див. Таблицю 2).

Таблиця 2

Показники ризику для оцінки Political Risk Index

<i>Внутрішні причини політичного ризику</i>	<i>Зовнішні причини політичного ризику</i>	<i>Симптоми політичного ризику</i>
фракційність спектра політичних сил і влада фракцій	залежність від могутньої ворожо налаштованої зовнішньої сили	соціальні конфлікти з демонстраціями, страйками і вуличними безладами
лінгвістична, етнічна чи релігійна роздробленість	негативний вплив регіональних політичних сил	нестабільність внутрішньої ситуації внаслідок неконституційних дій, замахів, партизанських воєн
силові, примусові заходи щодо втримання влади		
менталітет (ксенофобія, націоналізм, корупція, готовність до співпраці)		
соціальна ситуація, включаючи щільність населення і розподіл матеріальних благ		
організованість і сила лівих радикальних сил		

Агентство BERI виділяє наступні діапазони якісної зміни рівня політичного ризику:

70-100 балів – стабільне сприятливе інвестиційне середовище, типове для країн з передовою індустріальною економікою (низький рівень ризику);

55-69 балів – країни з деякими труднощами в поточних комерційних розрахунках (середній ризик);

40-54 балів – країни з високим ризиком для зарубіжних інвесторів (високий ризик);

0-39 балів – країни з неприйнятними комерційними умовами для зарубіжних інвесторів.

Сумарна величина балів складає індекс PRI .

Вимоги до розробки проекту

Проект може існувати у 2-х варіантах: а) як складова частина програми, що представляє собою форму конкретизації та змістовного наповнення; б) як самостійний варіант вирішення локальної проблеми, адресований конкретній аудиторії.

Розробка проекту включає такі частини:

Титульний лист

Зміст, до якого входить розгорнутий опис кожного етапу проекту, а саме:

1. Концепція проекту, де отримують відображення:

- актуальність проекту;
- мета проекту (те, чого ми хочемо досягти в ході реалізації проекту);
- завдання проекту – конкретні дії, які належить здійснити;
- зміст передбачуваної діяльності;
- обґрунтування проекту – характеризує його реалізацію в правовому (інформація про нормативно-правові документи, які регламентують відносини і діяльність на різних етапах здійснення проекту), економічному (включає базові розрахунки необхідних коштів, модель фінансування та його джерела), організаційному (характеризуються учасники його реалізації та їх функції; місце і час здійснення проекту; наявні та необхідні матеріально-технічні, інтелектуальні та інші ресурси) відносинах;
- очікувані наслідки здійснення проекту; для цього ми повинні знайти і зіставити позитивні і негативні наслідки проекту і переконатися, що перші виявляться важливіше других, або зможуть їх нейтралізувати, або істотно знизити.

2. Життєдатність проекту: необхідно з'ясувати особливості соціального, політичного середовища, в якому планується його реалізувати і відповісти на питання :

- Чи існує система рішення проблеми, що цікавить нас, на рівні держави, місцевого самоврядування, організацій та осіб?
- Хто і за що тут відповідає ?
- Які у нас є можливості для контакту з ними?
- Вони будуть заважати нашому проекту або допомагати?
- Як їх залучити на свій бік або нейтралізувати?
- Чи є конкуруючі проекти? (Останнє питання націлене на з'ясування відомостей не тільки про конкурентів, рішення яких схожі з нашими завданнями, а й про конкуренцію по використанню ресурсів).

3. Планування проекту: встановлюється перелік і порядок заходів з реалізації проекту: відбираються заходи відповідно до завдань, вводиться в досягнення результату етапність, роботи ув'язуються з ресурсами,

встановлюються терміни, відповідальні виконавці, визначаються обсяги фінансування, фіксуються контрольні стадії і кінцевий результат.

4. Складання бюджету: основна увага при складанні бюджету зосереджується на питаннях:

- На які цілі підуть надані гроші ?
- Чи плануються доходи від виробленої продукції та послуг і яку частину витрат за проектом вони можуть покрити ?
- Як будуть повернуті гроші (і виконані інші фінансові умови), отримані в порядку інвестицій, кредиту тощо?

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

Наталія Володимирівна Лепська

ПОЛІТИЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
до семінарських занять та виконання індивідуального завдання для студентів
освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст»
спеціальності «Політологія»

Рецензент *С.І. Кальцева*
Відповідальний за випуск *Є.Г. Цокур*
Коректор *Н.В. Лепська*